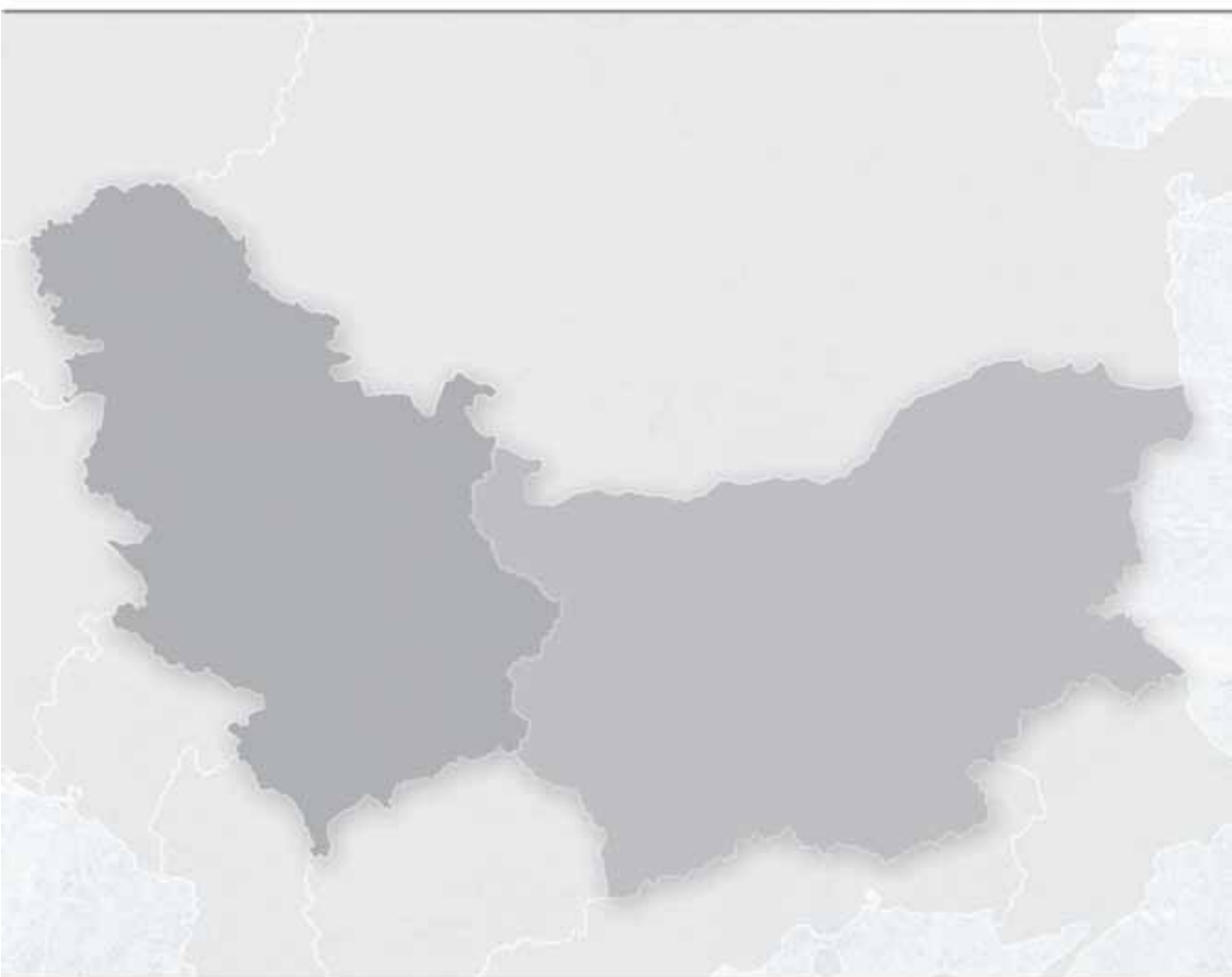

STUDIJA PRAKTIČNE POLITIKE

BUGARI U SRBIJI

I SRPSKO-BUGARSKI ODNOSI

U SVETLU EVROPSKIH INTEGRACIJA SRBIJE

STUDIJA PRAKTIČNE POLITIKE

BUGARI U SRBIJI

I SRPSKO-BUGARSKI ODNOSI U SVETLU EVROPSKIH INTEGRACIJA SRBIJE

RADNI DOKUMENT

Beograd 2013. godine

IZDAVAČI
ISAC fond
Centar za međunarodne i bezbednosne poslove
Kapetan Mišina 5
11000 Beograd
www.isac-fund.org

Friedrich Ebert Stiftung
Office in Belgrade
Dositejeva 51
11000 Beograd
www.fes.rs

IZVRŠNI IZDAVAČ
Nikola Petrović

Žarko Petrović, direktor istraživanja

Igor Novaković, glavni istraživač

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU
Marko Zakovski

ŠTAMPA
Grafolik Beograd

TIRAŽ

Beograd 2013. godine

Mišljenja i stavovi u tekstu predstavljaju stavove istraživaca i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove Fondacije Friedrich Ebert i ISAC fonda.

SKRAĆENICE

CEFTA – Centralno-evropski sporazum o slobodnoj trgovini

CEI – Centralno-evropska inicijativa

DS - Demokratska stranka

DSS - Demokratska stranka Srbije

EU – Evropska unija

GERB –Građani za evropski razvoj Bugarske (politička stranka u Bugarskoj)

IPA – Instrument za predpristupnu pomoć Evropske unije

LDP – Liberalno demokratska partija

NATO – Severno-atlantski savez

NR Bugarska – Narodna Republika Bugarska

PUPS – Partija ujedinjenih penzionera Srbije

SDA – Stranka demokratske akcije

SDP – Socijaldemokratska partija

SDPS - Socijaldemokratska partija Srbije

SECI – Inicijativa za saradnju u jugoistočnoj Evropi

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SELEC – Centar za sprovođenje zakona u Jugoistočnoj Evropi

SEPCA – Udruženje šefova policija Jugoistočne Evrope

SNS – Srpska napredna stranka

SPC – Srpska pravoslavna crkva

SPO – Srpski pokret obnove

SR Jugoslavija – Savezna republika Jugoslavija

SPS - Socijalistička partija Srbije

SRS - Srpska radikalna stranka

SVM – Savez vojvođanskih Mađara

URS – Ujedinjeni Regioni Srbije

VMRO – Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija (politička stranka u Bugarskoj)

SAŽETAK

Ova studija praktične politike predstavlja analizu stanja i perspektiva bugarske nacionalne manjine u Srbiji i uticaja ovog pitanja na odnose Srbije i Bugarske, kao i na perspektive evropskih integracija Srbije. Studija je urađena na osnovu javno dostupnih dokumenata i informacija prikupljenih tokom terenskog istraživanja koje su autori sproveli u Dimitrovgradu, Bosilegradu i Sofiji tokom 2013. godine.

U ovom dokumentu autori su analizirali različite aspekte položaja bugarske nacionalne manjine, upoređujući ih sa opštim položajem građana Srbije u južnoj Srbiji, kao i u državi uopšte. Takođe, analizirano je pitanje poštovanja i ispunjenja manjinskih prava predviđenih zakonodavnim okvirom Srbije i međunarodnim normama, kao i raspodelu političke moći među političkim predstavnicima ove nacionalne manjine u Srbiji, i kako ona utiče na srpsko-bugarske odnose u celini.

Ova studija teži da pokaže da etnički Bugari u Srbiji nisu diskriminirani ni pojedinačno ni u odnosu na druge manjine, i da uživaju prava, status i političku snagu srazmerno svom broju. Ipak, problemi u praktičnoj realizaciji njihovih manjinskih prava postoje, posebno u oblasti obrazovanja, informisanja i kulture, i u vezi su, pre svega, sa količinom raspoloživih sredstava namenjenih za ostvarivanje ovih prava. Takođe, postoji i „nasleđe prošlosti“ kako u tretmanu bugarske nacionalne manjine u Srbiji, tako i nasleđe prošlosti državnih odnosa koji umnogome utiču na percepcije Bugarske u Srbiji i obratno.

Bugarska će, iako nema teritorijalnih pretenzija prema Srbiji, insistirati na poštovanju prava etničkih Bugara u Srbiji, pre svega u opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad gde bugarska nacionalna manjina čini apsolutnu većinu. Mera tog insistiranja zavisice od stepena poštovanja prava bugarske nacionalne manjine u tim opštinama, ali i od unutrašnjo-političke dinamike u Sofiji. Vrlo je verovatno da će zvanična Sofija imati zahteve u vezi sa ispravljanjem određenih istorijskih, stvarnih ili konstruisanih nepravdi prema Bugarima u Srbiji, koji će biti upućeni tokom pregovora Srbije o pristupanju u punopravno članstvo EU.

Pravni položaj Bugara u Srbiji je takav da omogućava održanje ove nacionalne manjine u njenim prirodnim demografskim okvirima. Ovi okviri, kao što je to slučaj sa najvećim brojem naroda na prostoru Zapadnog Balkana, uključujući tu i Srbe, pokazuju negativni trend, odnosno opadanje broja stanovnika. Na te trendove se negativno odražava loša ekonomska situacija i niska podrška obrazovanju, kulturi i informisanju na bugarskom jeziku od strane centralnih vlasti u Srbiji.

Bugari su jedna od najbolje integrisanih nacionalnih manjina u Srbiji, koja ima, i koristi pravo na upotrebu sopstvenog jezika i pisma, pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, održavanje veza sa maticom, pravo na očuvanje kulturnih posebnosti i pravo na informisanje na maternjem jeziku.

Srbija će, usled činjenice da je Bugarska članica EU, morati da uloži dodatne napore kako bi ubedila nacionalno svesne političare u Sofiji da će istrajati u naporima da položaj Bugara unapredi, naročito ukoliko primamljiva retorika zaštite prava Bugara u „Zapadnim

pokrajinama¹ bude donosila političke dividende tim političarima u Bugarskoj. Istorijski narativi i u Srbiji i u Bugarskoj puni su stvarnih ili navodnih istorijskih dokaza o tome da ta teritorija istorijski pripada upravo jednoj ili drugoj državi, počev od srednjovekovnih, preko administrativnih granica u Otomanskoj imperiji, granica crkvenih administracija „raje“ u Otomanskoj imperiji i slično. Ovi istorijski narativi, međutim, ne igraju važniju ulogu u modernim odnosima između Srbije i Bugarske, obeležene evropskim integracionim procesima. Ipak, oni mogu da budu jedan od razloga konflikta u budućnosti, zbog čega ih je posebno važno držati izvan okvira rasprave o pravima bugarske nacionalne manjine ili rasprave o odnosima između Bugarske i Srbije.

Pitanje položaja Bugara u Srbiji moguće je postaviti sa aspekta vladavine prava i perspektive članstva u EU, ali naravno, ne i sa aspekta samoopredeljenja naroda. **Osnovna teza na kojoj počiva ova studija praktične politike je da je stepen zagarantovanih prava Bugara u Srbiji, kao i mehanizmi za njihovo ostvarivanje solidno postavljen, te da je moguće, uz odgovarajuća poboljšanja, ostvariti puno uživanje ljudskih i manjinskih prava Bugara u Srbiji.** Istovremeno, potrebno je ostvariti dijalog na više nivoa sa nacionalnim elitama u Bugarskoj, sa ciljem da pitanje položaja Bugara u Srbiji tretiraju kao pitanje:

1. manjinskih prava, u skladu sa zakonima Republike Srbije i Okvirnom konvencijom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina Saveta Evrope;
2. legitimnog interesa Republike Bugarske u okviru Okvirne konvencije, ali ne i pitanje „kopenhaških kriterijuma“, budući da položaj Bugara u Srbiji ne bi trebalo da bude političko nego pravno pitanje, i pitanje raspoloživih resursa za poštovanje manjinskih prava;
3. socio-ekonomsko pitanje razvoja siromašnih regiona u Srbiji i ekonomskih odnosa dve susedne države čiji su „most“ upravo opštine Dimitrovgrad i Bosilegrad.

Na taj način, i jedna i druga država bi mogle da se pridruže onome što su im obema zacrtani ciljevi, a to su dobrosusedski odnosi i ekonomski prosperitet. Samim tim, ciljevi poboljšanja poštovanja manjinskih prava u Srbiji trebalo bi da budu (1) održanje i prosperitet Bugara u Srbiji, (2) stvaranje i održanje dobrosusedske atmosfere i (3) stvaranje uslova za ekonomski prosperitet čitavog juga Srbije i istoka Bugarske.

---

¹ „Zapadne pokrajine“ („Западините покрајини“ na bugarskom) su termin koji se u Bugarskoj koristi za opštine u Srbiji, Dimitrovgrad i Bosilegrad i u Makedoniji za Strumicu, koje su Srbiji odnosno Kraljevini SHS pripale posle Prvog svetskog rata. Iako bi po pravilu prevod na srpski trebalo da glasi „Zapadne krajinе“, koristićemo naziv u originalu zbog lakšeg razumevanja i rasprostranjenosti upotrebe termina u ovom obliku u Srbiji.

PREPORUKE

REPUBLICI SRBIJI I REPUBLICI BUGARSKOJ

1. Političke elite u Beogradu i Sofiji trebalo bi da zajednički priznaju postojanje teškog nasleđa prošlosti, te da putem javnog prihvatanja odgovornosti za to nasleđe uspostave temelj novih odnosa u budućnosti. Na primer, međusobno izvinjenje za zločine počinjene na teritorijama koje su tokom dva svetska rata menjale vlast, za neopravdane ratove i međusobne napade. Takođe, obe strane bi trebalo da ukažu i na nekontroverzne i pozitivne momente zajedničke prošlosti koje bi trebalo zajedno proslavljati i obeležavati.
2. Potrebno je u što skorije vreme realizovati otvaranje novih prekograničnih prelaza za stanovništvo u opštinama Dimitrovgrad, Babušnica, Surdulica i Bosilegrad, tamo gde građani sa obe strane granice vide potrebu za time.

REPUBLICI SRBIJI

3. Vlasti u Republici Srbiji trebalo bi da ozbiljno razmotre nedavno objavljenu Platformu bugarske nacionalne manjine u Srbiji, te da formulišu mapu puta ili akcioni plan koji će se pretočiti u sveobuhvatne i kontinuirane pozitivne praktične mere prema bugarskoj nacionalnoj manjini u Srbiji i prema samoj Republici Bugarskoj.
4. Vlada Srbije bi trebalo da uspostavi specijalni fond za stipendiranje mladih Bugara na univerzitetima u Srbiji, kako bi im se omogućilo da studiraju u Srbiji i, kao obrazovan kadar koji je integrisan u srpsko društvo, vrati u Dimitrovgrad i Bosilegrad, umesto da odu u Bugarsku i verovatno zauvek napuste teritoriju Srbije.
5. Sprovesti dodatnu edukaciju državnih organa (poželjno u saradnji sa nacionalnim savetima nacionalnih manjina) u Pirotskom i Pčinjskom okrugu u vezi sa individualnim i kolektivnim pravima nacionalnih manjina predviđenih zakonodavnim okvirom Srbije i Okvirnom konvencijom o ljudskim pravima Saveta Evrope. Institucije koje nisu u nadležnosti lokalne administracije trebalo bi da što pre usvoje mere za upotrebu bugarskog jezika kao manjinskog u skladu sa zakonodavnim okvirom Republike Srbije.
6. Podstaci preimenovanje „Dimitrovgrada“ u „Caribrod“. Caribrod je staro ime ovog grada, koje je i dalje u neformalnoj upotrebi među lokalnim stanovništvom, naročito u svetlu činjenice da Caribrod nema nikakve negativne međunacionalne konotacije.
7. Svesti zabranu prelaza granice sa Srbijom pripadnika radikalnih političkih partija iz Bugarske na najmanju meru, i to samo prema licima koja imaju nasilnu prošlost ili su počinila kažnjivo delo u prošlosti u Srbiji (krivično delo ili prekršaj);
8. Bosilegrad se nalazi u svojevrsnom geografskom „džepu“, udaljen je od glavnih saobraćajnica u Republici Srbiji, te je potrebno planski raditi na poboljšanju njegove saobraćajne i druge infrastrukture. Upravo zbog ovakvog položaja i specifičnog sastava stanovništva, takođe je poželjno razmisliti o uvođenju bescarinske zone i drugih privrednih olakšica za ovu opštinu. Sličan pristup bi bio primenjiv i za neke druge opštine u Srbiji.
9. Potrebno je što pre otvoriti carinski terminal u Bosilegradu, kako bi granični prelaz Ribarci sa Bugarskom bio otvoren i za trgovinu.

10. Potrebno je obezbediti lakši uvoz informativnih materijala i knjiga iz Bugarske, naročito onih koji su ionako dostupni putem interneta;
11. U saradnji sa Nacionalnim savetom bugarske nacionalne manjine ubrzati rad na akreditaciji svih udžbenika za osnovne i srednje škole na bugarskom jeziku kako bi se prevazišao postojeći problem nedostatka udžbenika za učenike koji pohađaju nastavu na bugarskom jeziku.
12. Vlada Srbije, u saradnji sa Nacionalnim savetom bugarske nacionalne manjine i nevladinim organizacijama, trebalo bi da unapredi uslove za obrazovanje na bugarskom jeziku i stvori i održava kvalitetni nastavni kadar.
13. Nužno je oceniti uspeh dosadašnjih projekata usmerenih ka bugarskoj nacionalnoj manjini, a koje je finansirala Vlada Republike Srbije. Pomoću ove revizije potrebno je napraviti dugoročnu strategiju za podršku projektima nacionalnih manjina, a na osnovu njihovih konkretnih potreba. Takođe je potrebno razviti transparentne kriterijume za dodelu grantova organizacijama koje se bave promocijom i zaštitom prava Bugara u Srbiji.
14. Republika Srbija bi trebalo da ima proaktivniji pristup saradnji sa Republikom Bugarskom. Za razliku od većine susednih zemalja, javno mnjenje u Bugarskoj je veoma naklonjeno srpskoj kulturi, jeziku i estradi što je činjenica koju su političari u Srbiji prenebegavali. Potrebna je što bliskija i otvorenija saradnja sa Republikom Bugarskom, ne samo zbog rešavanja spornih pitanja, nego i zbog ukupnog razvoja juga Srbije.

OPŠTINAMA DIMITROVGRAD I BOSILEGRAD

15. Lokalne vlasti u ove dve opštine trebalo bi da jasno istaknu informacije na vidnim mestima na bugarskom jeziku kako bi građani znali da mogu da koriste bugarski jezik u opštenju sa državnim organima;
16. Potrebno je istaći dvojezične table na onim mestima u ove dve opštine gde one još uvek ne postoje;
17. Sprovesti potpunu komunalnu inspekciju svih sakralnih mesta i unaprediti njihovo stanje, uz pomoć republičkih organa, kako to ne bi činili sami građani.
18. Identifikovati osnovne probleme u vezi sa mogućnostima za ekonomski razvoj, bilo da su u pitanju novi granični prelazi i carinske ispostave ili privlačenje investicija i donacija. Potrebno je da lokalni budžeti budu više programski orijentisani, i da se time poboljša investiciona klima i privuku nove investicije;
19. Ove dve opštine (možda zajedno i sa opštinama Babušnica i Surdulica), s obzirom na stalni porast broja bugarskih turista iz Bugarske, trebalo bi da zajedno sa Republikom Srbijom porade na lokalnoj strategiji razvoja turizma i sistemski pristupe razvoju ekonomije turizma. Značajne lokalne destinacije i kapaciteti su devastirani i neupotrebljeni (kao što je npr. Zvonačka banja) koje bi sa ovim ciljem trebalo revitalizovati i promovisati.

LIDERIMA BUGARSKE NACIONALNE MANJINE U SRBIJI I BUGARSKIM NACIONALNIM ORGANIZACIJAMA

20. Nužno je izbacivanje spornih termina poput „Zapadnih pokrajina“ iz upotrebe, odnosno njihovo svođenje na meru koja ima istorijski, a ne politički karakter, a potpuno izbaciti krajnje problematične termine poput „genocid“, „nasilje“ i sl. Ovi termini nisu podobni za harmoničan suživot Srba i Bugara u budućnosti, potrebno je uticati i na političare u Bugarskoj da ih ne koriste, naročito ne prilikom obeležavanja jubileja u Srbiji;
21. Potrebno je isticati pozitivne primere srpsko-bugarskih odnosa i na osnovu njih upućivati na saradnju između dva naroda (Kralj Milutin, Knez Mihailo, Vasil Levski i drugi);
22. Obeshrabriti političare iz Bugarske ili se barem uzdržati od učešća u manifestacijama koje imaju javno zapaljivi karakter, odnosno u kojem se koristi retorika koja može da dovede do međunacionalnih trvenja.

SRPSKOJ PRAVOSLAVNOJ CRKVI

23. Obustaviti upotrebu termina „Šopi“ i „šopski jezik“, budući da se gotovo niko od etničkih Bugara ne oseća kao „Šop“ u nacionalnom smislu, već to ime koriste kao regionalnu kulturološku i dijalekatsku odrednicu.
24. Potrebno je pronaći rešenje za pitanje saradnje Srpske pravoslavne crkve sa Bugarskom pravoslavnom crkvom na teritoriji Srbije, na osnovu postojećih primera drugih pravoslavnih crkava sa kojima je Srpska pravoslavna crkva uspostavila različite modalitete saradnje, a u cilju dugoročnog poboljšanja odnosa dvaju naroda;
25. Omogućiti da za sveštenike na lokalnu dođu lica koja potiču iz tih opština, a ukoliko je potrebno, posebno predložiti Srpskoj pravoslavnoj crkvi regulisanje školovanja sveštenika bugarske nacionalnosti sa Bugarskom pravoslavnom crkvom (možda kroz formu razmene studenata, ili slično).

NACIONALNOM SAVETU BUGARSKE NACIONALNE MANJINE

26. Preispitati koliko sadržaji štampanih lokalnih medija zaista afirmišu pitanja od interesa za bugarsku manjinu u Srbiji;
27. Potrebno je uložiti dodatni napor kako bi se u interesu svih što pre rešilo pitanje odobrenja udžbenika na bugarskom;
28. Povećati transparentnost potrošnje novca i javno objavljivati finansijske izveštaje.

UVOD

PITANJE MANJINA NA ZAPADNOM BALKANU

Od raspada Otomanske i Austrougarske imperije, etnička pitanja su na prostoru Balkana među osnovnim izvorima sukoba. Ona su bila veoma prisutna i tokom dva svetska rata, ali i za vreme ratova za jugoslovensko nasleđe tokom devedesetih godina XX veka koji su se, u najvećoj meri, vodili zbog nezadovoljstva (pre svega srpskih ali i drugih) nacionalnih elita sa nepoklapanjem etničkih granica sa granicama novonastalih država. Kosovo je na etničkom principu dobilo nezavisnost. Makedonija je takođe prošla etnički sukob između dominantnog stanovništva Makedonaca, i etničkih Albanaca 2001. godine, a Srbija je imala slično iskustvo iste godine u svoje tri južne opštine - Preševu, Medveđi i Bujanovcu u junu 2001. godine. U poslednje vreme, sve su učestaliji zahtevi za tzv. „prirodnom Albanijom“² koji stižu od etničkih Albanaca rasutih u četiri države.

Odgovor međunarodne zajednice na etnička pitanja, sa izuzetkom u slučaju Kosova, bio je specijalno iskrojeno rešenje za svaki pojedinačni slučaj, koje je uvek uključivalo učešće manjina u vlasti na lokalnom i centralnom nivou, vladavinu prava i normi koje regulišu manjinska pitanja i perspektivu uključivanja država sa ovakvim problemima u EU. Logika ovih rešenja, dakle, u svojoj osnovi ima pravno-politički sporazum, koji bi trebalo da u dogledno vreme bude dopunjen održivim ekonomskim razvojem na putu ka EU. Svi dalji razgovori o pitanju položaja manjina završavaju se donošenjem odluka u institucijama EU koja imaju politički i pravno obavezujući karakter, te se na taj način nacionalne političke elite demotiviraju da etničkim pitanjima ugrožavaju ekonomski prosperitet sopstvenog elektorata.

Bugarska u novijoj istoriji nije iskusila značajnije etničke konflikte, naročito ne onakve sa kakvima su bili suočeni njeni zapadni susedi iz bivše Jugoslavije. Ipak, u Bugarskoj je nacionalno osećanje snažno izraženo u odnosu na sunarodnike u Srbiji i Grčkoj, a posebno je snažno oko pitanja etničkih Bugara u Makedoniji. Treba napomenuti da zvanična Sofija priznaje postojanje Makedonije kao države, ali ne i postojanje makedonskog jezika.

SRBIJA, BUGARSKA I BUGARI U SRBIJI

Odnosi Srbije i Bugarske u poslednjih dvadeset godina idu uzlaznom linijom. Donedavno, činilo se da nespoznanje ne postoje i da će Bugarska biti jedna od članica EU koja će se najviše zalagati za ubrzano pristupanje Srbije Evropskoj uniji. Međutim, od kada je postalo izvesno da će Srbija postati kandidat i da će početi pristupne pregovore, situacija se promenila.

Nekoliko izjava i komentara bugarskih političara navode na pomisao da bi put Srbije u Evropsku uniju mogao biti povezan sa pitanjem rešenja statusa i prava bugarske nacionalne manjine u Srbiji. Iako u ovim izjavama i komentarima dominira retorika prava, iskustva iz dva svetska rata, kada je Bugarska iskoristila svoj nadmoćni položaj za teritorijalno proširenje na štetu Srbije, utiču na percepciju javnosti u Srbiji i doprinose nepoverenju prema Bugarskoj. Sa druge strane pritužbe bugarske nacionalne manjine na svoj položaj u Srbiji zaslužuju objektivnu analizu i odgovarajuću akciju od strane vlasti u Srbiji.

---

² Dušan Reljić, "Promene granica u kartama ponovo na Zapadnom Balkanu [Border Changes on the Cards again in the Western Balkans]". U Očekuj neočekivano, Deset situacija na koje bi trebalo paziti, [Expect the Unexpected, Ten Situations to Keep an Eye On], Volker Perthes and Barbara Lippert (urednici), (SWP Research Paper, januar 2012), str. 31

Najupečatljiviji komentar je došao od potpredsednice Republike Bugarske, Margarite Popove, koja je, prilikom posete Bosilegradu za pravoslavni Uskrs u aprilu 2012. godine u Kulturno-informacionom centru Bosilegrad, izjavila za Bugarski nacionalni radio da Srbija neće moći da nastavi put ka EU bez zadovoljavajućeg rešenja pitanja etničkih Bugara u Srbiji.³ Ova izjava nije bila usamljena, a samo pitanje položaja etničkih Bugara u Srbiji s vremena na vreme se pojavljuje među političkom elitom Sofije kao primarno pitanje odnosa sa Srbijom, uprkos dinamičnoj saradnji na mnogim drugim poljima. Na primer, Marin Rajkov, prelazni premijer Bugarske posle ostavke Vlade Bojka Borisova, izjavio je u maju 2013. da su prava i slobode Bugara u Caribrodu [Dimitrovgradu] i Bosilegradu deo sveukupne ocene napretka našeg zapadnog suseda ka evropskim integracijama!⁴

Takođe, odnose između Bugarske i Srbije, u prethodnih nekoliko godina, obeležilo je nekoliko incidenata na nacionalnoj osnovi. Jedan od njih desio se 28. novembra 2010. godine kada je ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije zaustavilo nekoliko autobusa sa pripadnicima bugarske nacionalističke partije "Ataka", na granici sa Srbijom, u pokušaju da se izbegne ponavljanje međunacionalnih incidenata iz prethodnih godina. Pripadnici "Atake" uputili su se tada u Bosilegrad na obeležavanje 91. godišnjice Nejskog sporazuma.⁵ Lider te partije, koja je podržavala tadašnju manjinsku vladu partije GERB, premijera Bugarske Bojka Borisova, Volen Siderov, zapretio je blokadom granice sa Srbijom i zatražio akciju ministarstva spoljnih poslova Bugarske, kao i preispitivanje podrške putu Srbije u EU.⁶ Ovaj političar dovodio je i ranije u pitanje teritorijalni integritet Srbije brojnim izjavama o potrebi revizije Nejskog ugovora po kojem su „Zapadne pokrajine“ pripale Srbiji.⁷

Korišćenje članstva u EU kao poluge za uticaj na susednu državu nije novost, međutim sve više starije članice EU s prekorom gledaju na takvo ponašanje svojih članica koje se graniče sa državama kandidatima na Zapadnom Balkanu. Pojedine članice EU su više puta blokirale ili i dalje blokiraju preskakanje pojedinih lestvica na EU putu. Slovenija je zbog teritorijalnog spora blokirala Hrvatsku.⁸ Grčka zbog spora oko imena – blokira Makedoniju, Srbija je više puta bila blokirana, a pitanje manjina je iskrslalo u njenom sporu sa Rumunijom, koja je pretila blokadom dodeljivanja statusa kandidata Srbiji u maju 2011. godine ukoliko se pitanje statusa i obrazovanja Rumuna (Vlaha) u Srbiji ne reši na odgovarajući način.⁹ Slične razgovore Srbija je imala i sa Mađarskom. Međutim, sporazumom dve države potpisanim

---

3 "Bugarska može da stavi veto na EU zbog bugarske manjine [Bulgaria Could Veto Serbia for EU over Bulgarian Minority]", VP Novinite, http://www.novinite.com/view_news.php?id=138536, (preuzeto 20. aprila 2013. godine)

4 "Progres Srbije ka EU povezan sa manjinskim pravima Bugara" [Serbia's EU Progress Linked to Bulgarian Minority Rights], Balkan Insight, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-eu-progress-depends-on-fate-of-bulgarian-minority>, (preuzeto 15. maja 2013. godine)

5 Ugovorom u Neju na Seni, 1919. godine, između Bugarske i sila Antante po završetku Prvog svetskog rata. Bugarskoj su oduzete teritorije Caribroda (Dimitrograd), Bosilegrada i Strumice u Makedoniji, manji deo teritorije oko reke Timok kao i teritorija kojom je Bugarska izlazila na Egejsko more, te je određeno plaćanje ratne odštete. Ovaj ugovor je u Bugarskoj poznat kao "Druga nacionalna katastrofa".

6 "Bugarska manjina: Život u Srbiji kao u koloniji", Vestionline, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/99970/Bugarska-manjina-Zivot-u-Srbiji-kao-u-koloniji>, (preuzeto 05. maja 2013. godine); "Bugarski desničari prete blokadom srpsko-bugarske granice" Blic, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/220194/Bugarski-desnicari-prete-blokadom-srpskobugarske-granice>, (preuzeto 05. maja 2013. godine)

7 "Sprečen ulazak bugarskih desničara", B92, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=11&dd=27&nav_id=475313, (preuzeto 27. maja 2013. godine)

8 Najdrastičniji primer uslovljavanja bio je spor oko Piranskog zaliva između Slovenije i Hrvatske, zbog kojeg je Slovenija znatno usporila zatvaranje pojedinih poglavlja u pregovorima Hrvatske sa EU. Od tada, starije članice EU vrlo neblagonaklono gledaju na ovu praksu, što je verovatno motivisalo hrvatske zvaničnike da, neposredno pre pristupanja ove države u EU, obećaju da se po ulasku u članstvo neće ponašati na sličan način sa drugim državama kandidatima.

9 „Dogovor kroz zadnja vrata da dá Srbiji status kandidata [Backdoor deals give Serbia EU candidate status]“, Euractiv, <http://www.euractiv.com/enlargement/backdoor-deals-give-serbia-eu-ca-news-511245> (preuzeto 12. maja 2013. godine)

u prvoj polovini 2013. godine ovo pitanje je, barem za sada, skinuto s dnevnog reda međusobnih odnosa ove dve države.

ISAC Fond je, uz podršku beogradske kancelarije Fridrih Ebert Fondacije, pokrenuo projekat kojim bi se osvetlila postojeća otvorena pitanja u vezi sa položajem bugarske nacionalne manjine u Srbiji i odnose između dve zemlje. Ova studija praktične politike krajnji je proizvod rada istraživačkog tima, čija je svrha da ponudi neka praktična rešenja onim faktorima koji imaju uticaj na ovo otvoreno pitanje. Primenom ovih rešenja postojeća situacija bi se poboljšala, potencijalni nesporazumi izbegli i time bi se doprinelo napretku Srbije ka članstvu u EU bez nepotrebnih zadržavanja.

SRPSKO-BUGARSKÉ ISTORIJSKE VEZE

Odnosi između Bugarske i Srbije, i u jednoj i u drugoj državi, često se posmatraju kroz prizmu negativnog nasleđa prošlosti, pre svega, tzv. bratoubilačkog srpsko-bugarskog rata 1885. godine, ali i drugih događaja. Bugarska percepcija zasniva se i na događajima vezanim za Drugi balkanski rat i pitanje Makedonije, predaju Zapadnih pokrajina, odnosno opština Dimitrovgrad i Bosilegrad Srbiji (Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca) 1919. godine. Percepcija u Srbiji je takva da se na Drugi balkanski rat, pa i Prvi svetski rat gleda kao na „udar s leđa“ Bugarske u Srbiji, a posebno se naglašavaju u javnom diskursu zločini bugarske okupacione vojske u Srbiji tokom oba svetska rata. Međutim, ove dve države imaju mnogo dužu istoriju međusobnih odnosa i mnogo pozitivnih primera saradnje i odnosa koje bi trebalo naglašavati i koristiti u cilju promocije što bliže saradnje dve države.

Srpsko-bugarski odnosi sežu daleko u srednji vek, u vreme osnivanja prve bugarske i srpske države. Iako su se s vremena na vreme borile za prevlast, u to vreme je uspostavljena izražena kulturna i politička komunikacija. Ovo nasleđe je vidljivo i danas. Najveći srpski svetitelj, sveti Sava (Nemanjić) veoma je poštovan od Bugara još za vreme života. Na to ukazuje činjenica da je bugarski car Ivan Asen II odbio da, posle smrti svetog Save u Velikom Trnovu 1236. godine, njegove mošti vrati u Srbiju, što su podržali bugarska crkva i vlastela. Tek kada je srpski kralj Vladislav lično otišao u Trnovo, molba je uslišena i mošti srpskog svetitelja su vraćene. Mošti još jednog člana loze Nemanjića, svetog Kralja Milutina, nalaze se u Sofiji još od druge polovine XV veka i svedoče o bliskosti i međusobnom poštovanju dva naroda. Od kraja XIX veka one se nalaze u samom centru Sofije, u crkvi Svete Nedelje (koja se još po Milutinu naziva i "Sveti Kralj"). Kao svetac, Kralj Milutin je i danas veoma poštovan od strane bugarske crkve i naroda i slavi se svake godine 30. oktobra.

Kovčeg Kralja Milutina, u crkvi Svete Nedelje u Sofiji

Poslednja velika srpsko-bugarska bitka u srednjem veku desila se 1330. godine kod Velbužda (današnji Čustendil). Posle te bitke, neke zapadne teritorije koje su bile deo Drugog bugarskog carstva, prelaze u sastav Srbije. Po raspadu Dušanovog carstva, od ovih i drugih teritorija formira se Velbuždsko despotstvo, kojim upravlja srpski velikaš i sestrić cara Dušana, despot Konstantin Dejanović Dragaš. Upravo za vreme njegove vladavine izgrađen je i Manastir Sv. Jovana Bogoslova, (tzv. "Poganovski manastir"), koji se danas nalazi u Srbiji, a od velikog je značaja i za Bugare i za bugarsku crkvu. Ovaj manastir je od 1878. do 1918. godine bio u sastavu Bugarske, a od 1871. do 1918. godine pod jurisdikcijom Bugarske egzarhije.¹⁰ Bugarske izbeglice u Srbiji, posle pada Bugarske pod Turke 1393. godine, značajno su uticale na razvoj srpske kulture u srpskoj Despotovini Stefana Lazarevića. Svakako je među njima najvažniji Konstantin Filozof, biograf despota Stefana i pokretač „Resavske škole“.

Spomenik knezu Mihailu Obrenoviću u Južnom Parku u Sofiji

Period prosvetljenosti i pokreti za oslobođenje od Otomanske vlasti daju srpsko-bugarskim vezama novi podsticaj. Kulturni i crkveni delatnici kao što su Pajsije Hilendarski, Jovan Rajić, Dositej Obradović i drugi, obnavljaju i kodifikuju kulturu sećanja i podstiču mlade nacionalne elite i u Srbiji i u Bugarskoj. Međutim, kako su ove tendencije doprinosile obnavljanju veza dva naroda, takođe su stvorile i osnovu za teritorijalne aspiracije od koje obe države nisu bile imune.

Srpski knez Mihailo Obrenović pokušao je dva puta (1862. i 1868. godine) da okupi prebeglice iz Bugarske u čvrstu vojnu jedinicu – Bugarsku legiju, koja bi se mogla iskoristiti u ratu protiv Turske, a u cilju podizanja ustanka u samoj Bugarskoj i oslobođenja zemlje. U njima je učestvovao i jedan od najvećih bugarskih nacionalnih heroja, Vasil Levski, koji je u Srbiji prošao obuku i dobio pomoć u novcu i oružju za ustanak protiv Otomanske imperije.¹¹ Treba spomenuti i da je knez Mihailo bio pobornik ideje zajedničke srpsko-bugarske države, ali su planovi za njeno ostvarenje prekinuti njegovom pogibijom u atentatu 1868. godine. Levski danas ima spomenik u Beogradu, dok je srpski knez Mihailo, tek relativno nedavno, takođe dobio spomenik u Sofiji.

Maksimalistički nacionalni programi Beograda i Sofije doveli su do porasta nerazumevanja i ubrzo doveli i do sukoba, čije se posledice osećaju i danas. Pretenzije nad tzv. torlačkim, odnosno šopskim stanovništvom (identiteski flotantnom grupacijom koja se prostire,

¹⁰ Bugarska egzarhija je bila autokefalna Bugarska pravoslavna crkva, iz koje današnja BPC crpi kontinuitet. Sazdana je 1870. godine ukazom turskog sultana, bez pristanka Vaseljenske patrijaršije. Cilj podrške sultana težnji bugarskih hrišćana je bio stvaranje protivteže grčkoj dominaciji u pravoslavnoj crkvi carstva, kao i protivtežu daljoj srpskoj ekspanziji. Sedište egzarhije, do Drugog balkanskog rata kada je premešteno u Sofiju, bilo je u Istanbulu. Iako je inicijalna teritorija bila manja, putem plebiscita vernika 1874. godine, Egzarhija se proširila i na celokupnu Vardarsku i Pirinsku Makedoniju. Do 1878. u svom sastavu je imala i teritoriju celokupne današnje Južne Srbije.

¹¹ Sem Vasila Levskog, u ovim planovima su učestvovali i drugi, koji takođe slove za nacionalne heroje Bugarske: Georgi Sava Rakovski, Stefan Karadža, Vasil Drumev i drugi.

Tašmajdanski park u Beogradu. Na spomeniku je napisano na srpskom i bugarskom: „U junu 1862. u borbama sa turskim garnizonom na Kalemegdanu, učestvovali su i dobrovoljci iz Bugarske legije koju je osnovao Georgi Rakovski. Među njima je bio i apostol slobode Vasil Levski“.

otprilike, od Pirotskog okruga do današnje Sofije, i od Zaječara do Štipa i koja je govorila torlačko-šopskim dijalektom), kao i nad slovenskim stanovništvom Makedonije (pre svega Vardarske), doveli su do serije sukoba, na koje se različito gleda:

1. Pokušaj stvaranja tzv. San-Stefanske Bugarske 1878. godine San-Stefanskim mirom, u Srbiji je izazvao veliko ogorčenje pošto su u njen sastav trebale ući i teritorije koje je oslobodila srpska vojska i koje su smatrane za većinski srpske – pre svega Pirost i Vranje;
2. Srpsko-bugarski rat 1885. godine se u Bugarskoj naziva i bratoubilačkim, a pokrenuo ga je srpski kralj Milan zbog ujedinjenja Kneževine Bugarske i Autonomne Istočne Rumelije. Ovim je, po njemu, bio poremećen poredak uspostavljen Berlinskim sporazumom 1878. godine. Bugari su teško primili ovaj rat, smatrajući da Srbija nije imala pravog razloga da ih napadne. Sam rat se završio teškim porazom Srbije na Slivnici.
3. Drugi balkanski rat izbio je zbog nezadovoljstva Bugarske stanjem na terenu posle Prvog balkanskog rata i pretenzija i Srbije i Bugarske na celu teritoriju Vardarske Makedonije. U Bugarskoj i danas vlada ogorčenje zbog toga što je Makedonija, koju vide kao teritoriju koja je naseljena Bugarima, "oteta" od matice, a u Srbiji je stvorena percepcija da je Bugarska uvek spremna da "zabije nož u leđa svojoj slovenskoj i pravoslavnoj braći" (koja je kasnije samo uvećana događajima u Prvom i Drugom svetskom ratu).
4. Bugarsko učešće u Prvom i Drugom svetskom ratu u koaliciji sa Centralnim silama, odnosno silama Osovine, koje je rezultiralo bugarskom okupacijom južne i istočne Srbije i brojnim zločinima nad lokalnim stanovništvom.

Porazom sila Osovine i preuzimanjem vlasti od strane komunista u obe zemlje, stvorili su se novi odnosi između dve zemlje. Vođe Jugoslavije i Bugarske, Josip Broz Tito i Georgi Dimitrov planirali su stvaranje zajedničke države - Balkanske federacije. Prvi korak ka ovom cilju bio je napravljen kada je potpisan Bledski sporazum 1. avgusta 1947. godine. Međutim, te planove prekinuo je Staljin koji je u stvaranju Balkanske federacije, početkom 1948. godine, uvideo pretnju svom autoritetu u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Posledica je bila Rezolucija Informbiroa 1948. godine i izbacivanje Jugoslavije iz sovjetskog lagera, a zatim i stvaranje tvrde granice između Jugoslavije i Bugarske, što se naročito osetilo u Dimitrovgradu i Bosilegradu, koje su, kao etnički bugarske opštine, bile pod posebnim nadzorom policije i vojske.

Tokom Hladnog rata, pogotovo krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina XX veka, SFRJ i Srbija su bile prozor na Zapad odakle je u Bugarsku dolazila srpska estrada i drugi kulturni sadržaji (srpski, ali i zapadni, kao što su filmovi i serije), što je Bugare i Srbe kulturno i jezički približilo.¹²

Ova kulturna i jezička bliskost, ima delimično izraza i u političkoj bliskosti. Građani Bugarske su izrazito negativno reagovali na NATO bombardovanje 1999. godine, iako je sama Vlada Bugarske dozvolila upotrebu vazdušnog prostora snagama NATO.

---

12 Bugari su i danas veoma receptivni za sadržaje iz kulture koji dolaze iz Srbije. Brojna gostovanja folk pevača po Bugarskoj su maltene svakodnevna još od kraja osamdesetih godina. Srpska filmska produkcija je veoma dobro primljena kod bugarske publike, i filmska ostvarenja se redovno prikazuju u bioskopima, što je zaista retkost drugde. S druge strane, bugarski kulturni sadržaji u Srbiji su retki, i često sa skepsom primljeni, što je verovatno rezultat sećanja na ekonomsku nadmoć SFRJ nad Bugarskom. U sportskoj sferi, Bugarska je mnogo uspešnija od Srbije, budući da je Bugarska na poslednjih pet Olimpijada, čak i kada je Srbija nastupala zajedno sa sportistima iz Crne Gore, uzimala dva do šest puta više medalja od Srbije. Sportska saradnja je na zavidnom nivou, mnogi sportisti iz Srbije pripreme obavljaju u Bugarskoj, a Srbi su prisutni i u Bugarskoj prvoj fudbalskoj ligi.

Evropske integracije su od početka XXI veka zajednički cilj obe države, i od tada bilateralni odnosi dobijaju novi smisao kroz različite projekte regionalne saradnje čiji je inspirator EU. Bugarska je postala država članica 2007. godine, i od tada, bez obzira na svoju slabost u odnosu na druge države članice, konstantno napreduju njeni makro-ekonomski pokazatelji.

PREGLED PRITUŽBI BUGARA U SRBIJI

Osnovni problemi sa kojima se suočavaju građani bugarske nacionalnosti u Srbiji, ako se izuzme siromaštvo i ekonomska zaostalost juga Srbije, jesu pravo na obrazovanje i službenu upotrebu jezika i pisma, na način i na nivou koji obezbeđuje automatizam u korišćenju ovih prava. Osnovni problemi su postojanje udžbenika na bugarskom, posebno u društvenim naukama, budući da su sadržaji udžbenika u spornim oblastima veoma različiti. Takođe, iako je upotreba bugarskog jezika slobodna, građani imaju utisak da je tamo, gde je on u zvaničnoj upotrebi, njegovo korišćenje povezano sa nekom vrstom problema i odlaganja, vezanim za prevod dokumenata i gubljenjem vremena što deluje demotivišuće na njih da ga koriste. Osim toga, obrazovni sistem u proteklih trideset godina je favorizovao srpski jezik, zbog čega ga većina govori kao maternji, te su razlozi oportunitizma i vremenske ekonomije takođe značajni u odabiru jezika koji se koristi. Takođe, oni građani koje ne interesuje bavljenje stranačkom politikom, imaju utisak da su nacionalna pitanja Bugara podređena interesima političkih partija, koje imaju dominantan uticaj u Nacionalnom savetu Bugara.

Najizraženije stavove o pravima Bugara u Srbiji ističu Helsinški odbor za zaštitu prava i sloboda Bugara u Srbiji i Kulturno-informacioni centar bugarske nacionalne manjine Bosilegrad. Pritužbe koje ove dve organizacije iznose često se odnose na istorijsku perspektivu položaja Bugara u Srbiji, zaključujući da je trenutni položaj bugarske manjine samo nastavak diskriminatorskih i asimilacionih politika koje su sprovodile jugoslovenske odnosno srpske vlasti u Zapadnim pokrajinama između dva rata, a zatim i od 1960. godine ponovnim otvaranjem makedonskog pitanja između SFRJ i Narodne Republike Bugarske.¹³ Ove dve organizacije često koriste termine "genocid", "asimilacija" i "velikosrpski šovinizam" kada opisuju položaj Bugara u Srbiji, navodeći, recimo, da je 1960. godine u Zapadnim pokrajinama živelo 63.000 etničkih Bugara, dok ih je 2001. godine u ovim krajevima bilo samo 20.500.¹⁴ Takođe, zastupaju i istorijski revizionizam, pretendujući da je celokupno torlačko stanovništvo koje živi u istočnoj i južnoj Srbiji (tzv. Bugarsko pomoravlje "Българско Поморавие") manje-više bugarskog porekla, i da je sadašnje stanje posledica asimilacije koja se sprovodi od 1878. godine.¹⁵

Oni traže i aktivniju i jaču ulogu Bugarske u rešavanju "bugarskog pitanja u Srbiji" i više puta su direktno zatražili da Bugarska iskoristi sadašnju poziciju Srbije. Protive se daljem kreiranju "šopske nacije" od bugarskog etničkog korpusa u Srbiji, projekat za koji nisu samo optuživali Srbiju, već i zvaničnu Bugarsku za vreme premijera Bojka Borisova.¹⁶

---

13 Memorandum, Kulturno-informacioni centar bugarske nacionalne manjine Bosilegrad, Bosilegrad, 2009. godina, str. 3.

14 Ibid, str. 2

15 Nikolov Ivan, Bugari u Jugoslaviji, poslednji versajski zarobljenici [Българите в Югославия - последните Версайски заточеници], Kulturno-informacioni centar bugarske nacionalne manjine Bosilegrad, Bosilegrad, 2002. godina, str. 4.

16 „Srbija nema ništa zajedničko sa Zapadnim pokrajinama [Сърбия няма нищо общо със Западните Покраинини!]" <http://planinitenabulgaria.blog.bg/turizam/2011/11/29/syrbia-niama-nishto-obshto-sys-zapadnite-pokrainini.858687>, (preuzeto 29. aprila 2013. godine)

PLATFORMA ZA ZAŠTITU PRAVA BUGARSKE NACIONALNE MANJINE U SRBIJI, JUL 2013. GODINE

U julu 2013. godine, kako je to rečeno na RTV Caribrod, po prvi put su "Bugari u Srbiji postigli konsenzus".¹⁷ U ovoj deklaraciji, koja je sigurno najozbiljniji pokušaj da se objedine svi predstavnici bugarske manjine u Srbiji (predstavnici Bugarskog nacionalnog saveta, predstavnici svih manjinskih bugarskih partija u Srbiji, nevladinih organizacija i strukovnih udruženja),¹⁸ između ostalih navedeni su i sledeći zahtevi i predlozi:

1. Da Srbija i Bugarska potpišu međudržavni Sporazum o prijateljstvu, čime će biti data osnova za saradnju na poboljšanju položaja bugarske nacionalne manjine, a kroz formiranje zajedničke radne grupe koja bi formulisala konkretne mere (pre svega kroz podršku projektima i unapređenju saobraćajne infrastrukture).
2. Puna primena odredbi Ustava Srbije, svih zakona i međunarodno-pravnih normi koje se tiču nacionalnih manjina, sa posebnim naglaskom na obavezno predškolsko, osnovno i srednješkolsko obrazovanje na bugarskom jeziku za pripadnike bugarske nacionalne manjine, koje bi išlo po automatizmu. Posebno se naglašava problem nedostatka odgovarajućih udžbenika, te se poziva na rešenje ovog problema, između ostalog i kroz saradnju dva ministarstva prosvete.
3. Rešavanje problema u sferi informisanja. To je pre svega problem finansiranja Izdavačke kuće Nacionalnog saveta bugarske nacionalne manjine "Bratstvo" iz Niša, zatim sveobuhvatno rešenje informisanja bugarske manjine na maternjem jeziku, obnavljanje emisija na bugarskom jeziku na nacionalnom servisu, te dozvoljavanje slobodnog uvoza štampanog materijala iz Bugarske i prijem televizijskih programa na bugarskom jeziku.
4. Da se dozvoli veroispovedanje u crkvama na bugarskom jeziku i u skladu sa kanonima Bugarske pravoslavne crkve na osnovu prakse koje imaju druge "bratske pravoslavne crkve u Srbiji". Takođe je naglašena i potreba da se prestane sa praksom preimenovanja crkava koje predstavljaju "kulturno-istorijsko nasledstvo" bugarske nacionalne manjine, kao i sa praksom samonastanjanja sveštenika Srpske pravoslavne crkve u tim sakralnim objektima.
5. Posebno se naglašava potreba za konkretnim merama na očuvanju spomenika i kulturnog nasleđa u opštinama gde obitava bugarska manjina u Srbiji, a zatim i potreba za podrškom kulturnim udruženjima bugarske nacionalne manjine u Srbiji.
6. Rešavanje pitanja u vezi sa upotrebom pisma u administraciji i sudstvu gde za to postoje uslovi, a zatim i očuvanje bugarskih toponima, dvojezičnih javnih natpisa i putnih znakova.
7. Izrada socijalno-ekonomske karte bugarske nacionalne manjine, te da se pokrenu ekonomske inicijative kako bi se sprečilo dalje ekonomsko propadanje ovih opština i demografski odliv.
8. Traži se da Evropska unija sa svoje strane, zauzme "kritičniji stav" i pitanje položaja bugarske manjine u Srbiji uzme u razmatranje prilikom ocenjivanja ispunjenosti Kopenhaških kriterijuma. Takođe, zahteva se od Republike Bugarske da zahteva od Srbije očuvanje kulturnog, jezičkog i religijskog identiteta etničkih Bugara u Srbiji.

---

¹⁷ Potpisivanje platforme za zaštitu prava bugarske nacionalne manjine u Srbiji, RTV Caribrod,

¹⁸ Međutim, očigledno je da uspeh objedinjavanja nije bio potpun, pošto na sastanku nije bio prisutan Vladimir Zaharijev, predsednik opštine Bosilegrad.

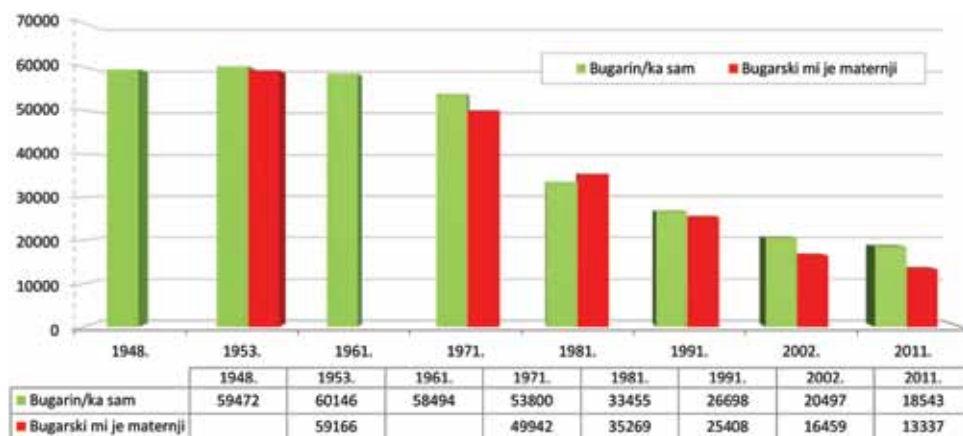
Neobično je to što je ova inicijativa došla tokom leta, kada je pažnja javnosti umanjena zbog sezone odmora i kada je politička scena praktično umrtvljena. Štaviše, ovog puta je u toku bila rekonstrukcija Vlade Srbije, što je još više odvratilo pažnju sa ovog dokumenta. Jedina institucija koja je odreagovala na objavljivanje memoranduma bila je Crkvena opština Bosilegrad Vranjske eparhije Srpske pravoslavne crkve, koja je reagovala pre svega na tačku 12. platforme, a koja se odnosi na veroispovedanje, ali i na neke druge elemente platforme. Crkvena opština Bosilegrad negirala je navode, optuživši "bratstvenu družinu koja se okupila u Nišu"¹⁹ za zlonamernost i za iznošenje neistina.

BUGARI U SRBIJI

PREDSTAVE I STATISTIKA

Broj Bugara se smanjio tri puta od 1948. godine, i dalje je, kako po zvaničnim, tako i po nezvaničnim statistikama, u stalnom padu.

Grafikon 1: Pad broja Bugara u Srbiji od 1945. godine

Prema zvaničnim podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije, u Srbiji ima 18.543 Bugara. Ova brojka je izrazito sporna za zvaničnu Bugarsku i bugarske elite u obe zemlje, budući da je smatraju za rezultat decenija suzbijanja bugarskog identiteta od strane zvaničnih srpskih i jugoslovenskih vlasti. Takođe, delimično je i rezultat etničke mimikrije samih Bugara, koji je posledica individualnog oportunitizma i istorijskog nasleđa od vremena Rezolucije informbiroa 1948. godine.²⁰ Geografski gledano, Bugari su etnička većina u dve opštine na istoku i jugoistoku Srbije – Dimitrovgradu i Bosilegradu. Nekoliko stotina Bugara živi i u opštinama Babušnica (Pirotski okrug) i Surdulica (Pčinjski okrug). Manji broj Bugara živi i u Pirotu, Vranju i Nišu. U Pančevu (mesto Ivanovo) i u Belom Blatu kod Zrenjanina živi nekoliko stotina Bugara rimokatolika.

¹⁹ Crkvena opština Bosilegrad, Saopštenje za javnost, internet portal Eparhije Vranjske Srpske pravoslavne crkve, <http://www.crkvenaopstina.bosilegrad.com/2010-02-01-10-32-19/120-saopstenje-za-javnost2.html>, (preuzeto jul 2013. godine)

²⁰ Intervjui sa predstavnicima etničkih Bugara u Srbiji.

Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti

	Ukupno	Srbi	Bugari	% Bugara
Srbija ukupno	7186862	5988150	18.543	0,26
Pančevo	123414	97499	501	0,41
Babušnica	12307	10933	632	5,14
Dimitrovgrad	10118	2819	5.413	53,50
Bosilegrad	8129	895	5839	71,82
Surdulica	20319	16233	734	3,61

Stanovništvo prema maternjem jeziku

	Ukupno	Srpski	Bugarski	Bugarski u %
Srbija ukupno	7186862	6330919	13337	0,19
Pančevo	123414	111523	201	0
Babušnica	12307	11524	492	4
Dimitrovgrad	10118	5251	3437	33,97
Bosilegrad	8129	1307	6599	81,18
Surdulica	20319	17480	295	1,45

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku Srbije

U analizi položaja Bugara u opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad nije moguće zanemariti pitanje zašto je u Bosilegradu broj onih koji navode da im je maternji jezik bugarski za oko 10% veći od broja onih koji se izjašnjavaju kao Bugari? Takođe, pitanje je i zbog čega oko 20% Bugara iz Dimitrovgrada ne navodi bugarski kao svoj maternji jezik? Ove statističke razlike su prevelike da bi bile zanemarene, i traže temeljno objašnjenje.

U Srbiji ima pet hiljada ljudi koji se osećaju Bugarima više nego onih koji bugarski smatraju za maternji jezik.

Zvanični podaci iz Dimitrovgrada bacaju senku na uvreženo mišljenje lokalnih autentičnih predstavnika bugarske nacionalne manjine sa kojima su istraživači razgovarali, da se njihovi sunarodnici „plaše“ da se nacionalno izjasne. Etnički Bugari u Srbiji su prema popisu iz 2011. godine natpolovična većina u ovoj opštini (po svedočenju sagovornika po prvi put), te eventualnom strahu, koji je postojao za vreme socijalizma, sada očevidno nema mesta. Moguće je da postoji izvesna mimikrija „po navici“ iz prošlih vremena, međutim, ona, ukoliko je prisutna, u sadašnjem momentu nije uzrokovana represivnom politikom države, što ne znači da u prošlim vremenima, naročito tokom Hladnog rata, represije nije bilo. S druge strane, pitanje maternjeg jezika etničkih Bugara u Srbiji je izuzetno teško, budući da 20% Bugara više ne smatra bugarski svojim maternjim jezikom u ovoj opštini. Ovaj „gubitak“ bugarskog jezika je verovatno posledica kombinacije „gubitka usled zanemarivanja“ u nastavnim programima i kulturnim i informativnim sadržajima u poslednjih tridesetak godina, ali i ličnog izbora pojedinaca za jedan od ova dva bliska jezika.

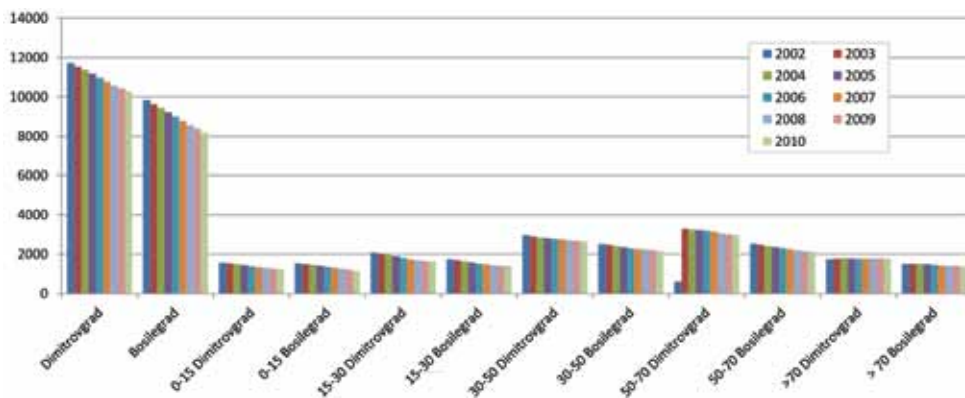
Situacija u Bosilegradu je nešto drugačija, jer se 10% Bugara koji tamo žive i kojima je bugarski maternji jezik, ne izjašnjavaju kao Bugari. O razlozima za ovakvu nelogičnost teško je dati odgovor, budući da su Bugari na vodećim mestima u lokalnoj administraciji, sudovima, i tužilaštvima. Donekle je sporna jedino zastupljenost u policiji, o čemu zvaničnih podataka nema, mada je izvesno da i tamo ima Bugara. Navodi o „strahu“ koji je ostao među Bosilegrađanima kao relik, „prošlih vremena“ imaju moguće objašnjenje, mada se ni ovde ne može zanemariti slobodan i ličan izbor pojedinaca.

Usamoj Bugarskoj zastupljena je ideja da bugarsko poreklo ima većina u susjednim opštinama Dimitrovgrada i Bosilegrada, ali da je to poreklo sistematski iskorenjeno od strane vlasti u Srbiji. Naravno, u Srbiji postoji viđenje da srpsko poreklo imaju svi građani od grada Trn, gotovo do Sofije, pa na severu do Vidina. Ono se delom zasniva na predstavama istorijskih karata srednjovekovnih područja kojima je vladao Despot Konstantin Dejanović, a delom na etnolingvističkim teorijama iz XIX veka, koje su čitavo šopsko-torlačko stanovništvo svrstavali u srpski etnički korpus, slično bugarskim teorijama o pripadnosti celokupnog ovog stanovništva bugarskom etničkom korpusu.

TUŽNA DEMOGRAFIJA JUGA SRBIJE

Bugari stare i odlaze sa juga Srbije. Migracije, kako ka većim centrima u Srbiji tako i ka Sofiji i drugim univerzitetskim centrima u Bugarskoj, gde od 1993. godine svršeni srednjoškolci dobijaju punu stipendiju za studiranje su u suštini ekonomske prirode, i ne mogu se pripisati bilo kakvom indirektnom pritisku srpskih vlasti. One se, u suštini, ne razlikuju od migracija pripadnika većinskog stanovništva na jugu Srbije ka Nišu, Beogradu i Zapadnoj Evropi.

Grafikon 2: Procena pada broja stanovnika, po uzrastu, u bugarskim opštinama (2002 - 2010)

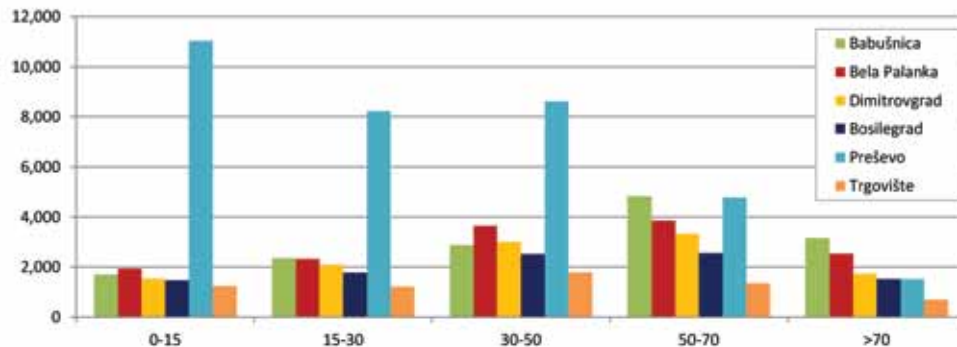
Izvor: Republički zavod za statistiku.²¹

U poređenju sa susjednim opštinama na jugu Srbije, kako onim sa velikim brojem pripadnika nacionalnih manjina (Preševo), tako i sa onim opštinama koje su u sličnoj socijalno-demografskoj situaciji, dolazimo do zaključka da opštine sa dominantno bugarskim

²¹ Procene stanovništva se izrađuju u među popisnom periodu i zasnovane su na rezultatima Popisa stanovništva i na rezultatima obrade statistike prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva. <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/MethodologyHelp.aspx?IndicatorID=180303IND01&Areas=false>, (preuzeto 20. maja 2013. godine)

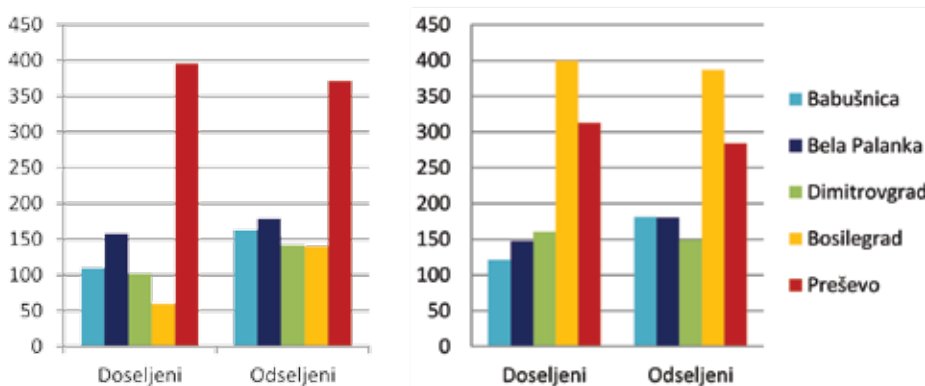
stanovništvom? (Dimitrovgrad i Bosilegrad) imaju manje-više sličnu starosnu strukturu sa susednim i bliskim opštinama, a da se izdvaja samo većinsko albanska opština Preševo, sa drastično nižom starosnom strukturom stanovništva.

Grafikon 3: Starost stanovništva na jugu Srbije (prema popisu iz 2002. godine)

Generalno gledano, Bugari, kao i ostalo stanovništvo sa juga Srbije, napuštaju ovaj region. U prikazanoj statistici vide se unutrašnje migracije, mahom ka većim gradovima u Srbiji i regionalnim centrima, ali se ne vide migracije u Bugarsku, koje su sve prisutnije na jugu. Istovremeno, veći broj Bugara se od skoro pojavio u Nišu za 128 doseljenih, u Zaječaru za 68, u Vranju za 238, Pirotu za 95.²²

Grafikon 4: Unutrašnje migracije na jugu Srbije 2010 i 2011. godine

POSRNULA EKONOMIJA NA JUGU SRBIJE

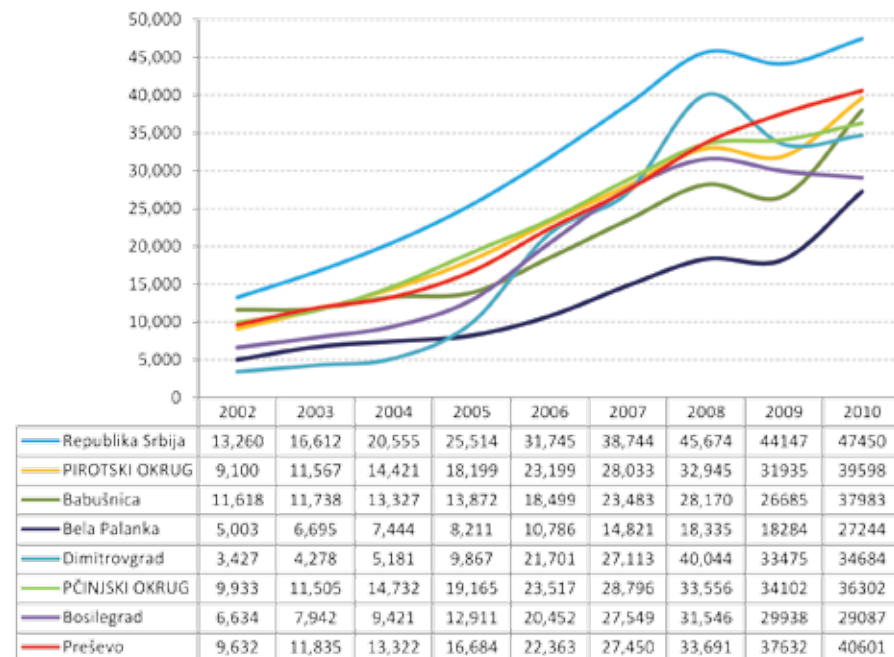
Ekonomija na jugu Srbije je u svim opštinama na nezavidnom položaju. Ipak, na osnovu podataka navedenim u grafikonu i tabeli ispod, ne može se videti značajnija razlika u položaju većinski bugarskih opština, Dimitrovgrada i Bosilegrada i drugih opština juga Srbije. Iako i dalje niže od proseka u Republici Srbiji, južne opštine su do 2009. godine imale

²² Etničke promene u Srbiji između popisa 2002-2011.

<http://www.makroekonomija.org/demografija/etnicke-promene-u-srbiji-između-popisa-2002-2011-13-bugari/>, (preuzeto 25. maja 2013. godine)

uzlazni trend u prosečnim bruto zaradama. Ako se ima u vidu da srpski prosek uključuje i Vojvodinu i Beograd, onda ne čudi što su Dimitrovgrad i Bosilegrad, kao uostalom i njima susedne opštine juga Srbije, u relativno sličnoj situaciji. Obe bugarske opštine, manje-više prate proseke regiona u Srbiji kojima pripadaju. Ovo je posebno značajno u slučaju Bosilegrada, koji je izrazito izolovana opština i ima lošije startne pozicije od ostalih, ali ipak uspeva da bude blizu proseka.

Grafikon 5: Prosečne bruto zarade u odnosu na prosek u Srbiji, Pčinjskom i Pirotskom okrugu

Opštine Dimitrovgrad i Bosilegrad imaju veoma različite ekonomske pozicije. Dimitrovgrad je pogranična opština na jednom od najvažnijih regionalnih koridora, a istovremeno i carinska postaja i nalazi se na svega sedamdesetak kilometara od centra Sofije. Bosilegrad je izolovana opština koja je od prvog sledećeg većeg koridora udaljena oko sat vremena vožnje. Dok opština Dimitrovgrad ekonomski stoji prilično dobro u odnosu na susedne opštine, ona je znatno ispod proseka u Srbiji. Bosilegrad je među siromašnjima. Dimitrovgrad je mesto blizu milionskog grada Sofije, koji obiluje solidnom i pristupačnom gastronomskom ponudom. Ta ponuda uključuje odsustvo striktnih EU pravila u pogledu načina pripreme hrane i fleksibilnih pravila o pušenju u javnim objektima, kao i, u Bugarskoj popularnu, „trubačku“ muziku koja, navodno, privlači Bugare iz zapadne Bugarske što doprinosi lokalnoj ekonomiji. Takođe, Dimitrovgrad ima koristi od izvoza prehrambenih proizvoda u Bugarsku, kao i od „vikend turizma“ Sofijanaca, koji dolaze kako radi zabave, tako i radi posete lokalnim sakralnim mestima, pre svega Poganovskom manastiru.

Međutim, realna izvozno orijentisana ekonomija je u prilično lošem stanju. Prema podacima Agencije za privredne registre koja uključuje mahom zadruge, društva sa ograničenom

odgovornošću i javna preduzeća, od 2005. godine od privrednih društava koja su te godine bila prijavljena ili preuzeta iz dotadašnjih sudskih registara, danas je svega oko polovine i dalje aktivno u ovim opštinama.

Privredna društva	Aktivna	Brisana	U stečaju ili likvidaciji	Ukupno
Dimitrovgrad	68	28	5	101
Bosilegrad	32	17	7	56

Izuzev u slučaju Bosilegrada, gde lokalno stanovništvo smatra da bi kraj značajno prosperirao od uvođenja carinske postaje u Bosilegradu, žalbe ekonomskog karaktera slične su kao i u ostalim mestima na jugu Srbije. Rešenje ovog pitanja je, navodno, nadohvat ruke, i od 2014. godine carinska postaja u Bosilegradu bi mogla da otpočne sa radom, što bi olakšalo prekograničnu trgovinu sa Bugarskom. Takođe, lokalno stanovništvo smatra da bi otvaranje još barem jednog graničnog prelaza na potezu između Dimitrovgrada i Zaječara, omogućilo intenzivnije kontakte između dve države u pograničnom području, kao i rešenje pojedinih zaostalih imovinskih pitanja iz posleratnog perioda.

Bugarska i Srbija su se 27. juna 2007. dogovorile da će izgraditi i otvoriti nove granične prelaze na području sela Novo Korito, opština Knjaževac, na teritoriji Srbije i sela Salaš, opština Belogradčik, na teritoriji Bugarske,²³ i na području sela Petačinci, opština Babušnica, na teritoriji Srbije i sela Bankja, opština Trn, na teritoriji Bugarske²⁴ i da će svaka strana izgraditi infrastrukturu potrebnu za funkcionisanje ovih novih drumskih graničnih prelaza. Na rešenje ovog pitanja se, međutim, još uvek čeka.

ODRŽANJE BUGARSKE NACIONALNE MANJINE NA JUGU SRBIJE

MEDIJI NA BUGARSKOM JEZIKU: ELEKTRONSKI MEDIJI

U Srbiji, do skoro, Bugari su informisanje na maternjem jeziku ostvarivali putem tri štampana glasila, dve radio i jedne TV stanice (RTV Caribrod). Radio Niš je do 2005. godine imao tri časa nedeljno programa na bugarskom, a od 2005. godine svega 15 minuta dnevno.²⁵ Prema navodima sagovornika istraživača, i RTV Bosilegrad je spremna za početak emitovanja. Elektronski mediji emituju dvojezično. Takođe, u obe ove opštine dostupni su kablovski operateri iz Bugarske, koji značajno upotpunjuju medijsku sliku na lokalnu.

Osnovna zamerka u pogledu medijske slike na bugarskom jeziku u Srbiji su nedostatak finansiranja i odsustvo kvalitetnih sadržaja u bugarsko-jezičnim medijima i emisijama koja pokreću pitanja od značaja za održanje bugarske nacionalne manjine u Srbiji. TV „Caribrod“, lokalna televizija u Dimitrovgradu emituje, približno po jednu polovinu informativnog sadržaja na srpskom a jednu polovinu na bugarskom. Takođe, Radio „Bosilegrad“, po navodima sagovornika istraživača u Bosilegradu, emituje oko 70% sadržaja na bugarskom, a 30% na

23 Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Bugarske o otvaranju graničnog prelaza Novo korito (Republika Srbija) - Salaš (Republika Bugarska) ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 42/2009)

24 Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Bugarske o otvaranju graničnog prelaza Petačinci (Republika Srbija) - Bankja (Republika Bugarska) ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 42/2009)

25 Drugi periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, MIN-LANG/PR (2010) 7, Savet Evrope, Beograd, 2010. godina, str. 208.

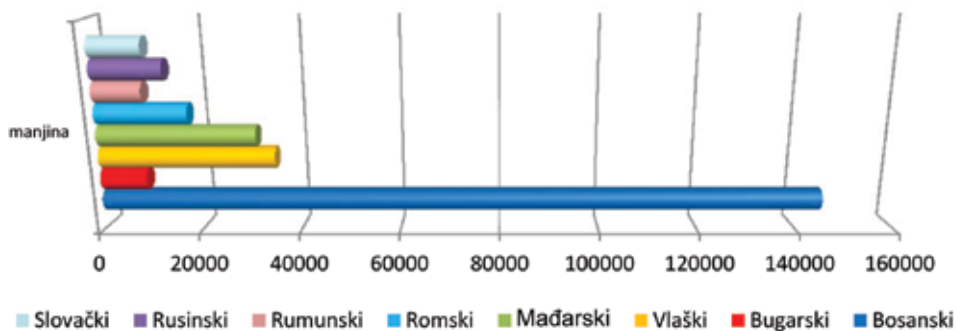
srpskom jeziku, što približno odgovara zvaničnoj etničkoj strukturi u ovom mestu, iako je očito da je zvanična etnička struktura u ovom mestu umnogome rezultat etničke mimikrije. Nema nijednog čisto bugarskog elektronskog medija. Iako takva programska shema odgovara zvaničnoj nacionalnoj strukturi u Dimitrovgradu, u Bosilegradu postoji snažna potreba za većim akcentom izveštavanja na bugarskom. Važno je napomenuti da elektronski mediji na bugarskom jeziku koriste uglavnom „šopski dijalekt“ zapadnobugarskog jezika, koji ima svoje specifičnosti u odnosu na zvanični bugarski jezik. Novinari šopski dijalekt koriste uglavnom zato što im je to maternji dijalekt bugarskog jezika.

Žurnal na bugarskom jeziku i sadržaji na bugarskom preko Radio Televizije Srbije emitovani su tokom nekoliko godina da bi bili prekinuti za vreme bombardovanja 1999. godine. Predstavnici Bugara u Srbiji rekli su istraživačima da bi vraćanje Žurnala na bugarskom jeziku preko RTS-a niškog studija bilo važno za informisanje na bugarskom jeziku.

Republika Srbija je u periodu od 2007. do 2011. godine izdvojila nešto više od pet miliona dinara RSD (5.192.525 RSD ili približno 50.000 EUR) za finansiranje raznih projekata koji su za cilj imali poboljšanje kapaciteta lokalnih elektronskih medija i pravljenje medijskih sadržaja na bugarskom jeziku.²⁶ Sredstva su bila izdvajana kako za tehničku opremu, tako i za konkretne medijske sadržaje. Ipak, ne stiče se utisak da su pomenuti medijski sadržaji na lokalnu značajnije doprineli afirmaciji pitanja Bugara i njihovih prava, niti su sagovornici istakli bilo koji od tih projekata.

U pogledu medijske slike, ne može se govoriti o razlici u položaju bugarske nacionalne manjine u odnosu na ostale nacionalne manjine u Srbiji. Bugari u Srbiji imaju prosečan broj radio i TV stanica po broju stanovnika u poređenju sa ostalim nacionalnim manjinama u Srbiji, ako se izuzmu Bošnjaci, koji imaju daleko veći broj.

Grafikon 6: Broj pripadnika nacionalne manjine po 1 TV dozvoli

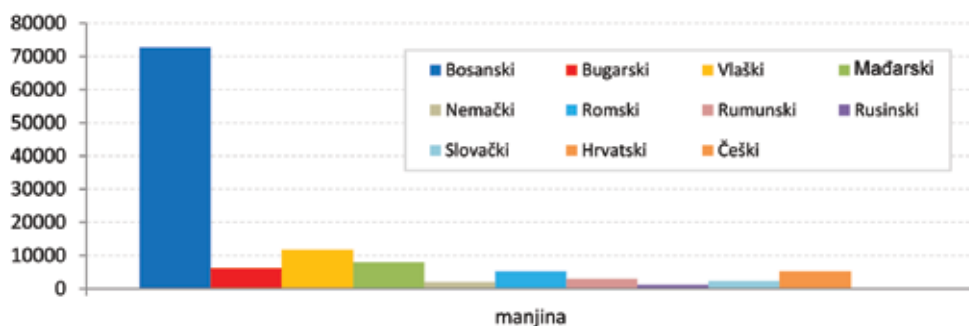

Medijski sadržaji iz Bugarske dostupni su putem kablovskih kompanija, ali mnogo teže putem običnih antena, što će prelaskom na digitalno emitovanje u Bugarskoj biti dodatno otežano.²⁷

²⁶ Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 169.

²⁷ „Mediji na bugarskom jeziku u Srbiji i Bugari u srpskim medijima“, JUGpress, http://www.jugpress.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2736:mediji-na-jeyicima-manjina-potreba&catid=37:jug-srbije&Itemid=58, (preuzeto 16. maja 2013. godine)

Grafikon 7: Broj pripadnika nacionalne manjine po 1 radio dozvoli

MEDIJI NA BUGARSKOM JEZIKU: ŠTAMPANI MEDIJI²⁸

Osnivačka prava nad Novinsko-izdavačkom ustanovom «Bratstvo» preneti su sa Skupštine Republike Srbije na Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine. Ova izdavačka ustanova osnovana još 1959. godine, izdaje listove na bugarskom jeziku i u potpunosti se finansira iz budžeta Republike Srbije. Tu su i informativni nedeljnik "Bratstvo" iz Niša, sa tiražom oko 2000 primeraka, dečiji časopis "Drugarče", mesečnik, sa tiražom oko 1500 primeraka i časopis iz oblasti kulture, umetnosti i društvenih pitanja "Most", dvomesečnik, sa tiražom od blizu 800 primeraka. Ovi listovi, međutim, više ne izlaze regularno i nemaju onaj uticaj koji su imali tokom socijalističke Jugoslavije što zbog finansiranja, tako i zbog dostupnosti konkurentskih sadržaja.

Za subvencije (odnosno sredstva dodeljena konkursom) za štampana javna glasila na bugarskom jeziku, NIU „Bratstvo“ iz Niša dobila je sredstva u ukupnom iznosu od 79.169.651 RSD, u periodu 2007-2011. godine za finansiranje rada NIU „Bratstvo“ i za pojedinačne projekte, kao što je bilo obeležavanje jubileja Novinsko-izdavačkog udruženja „Bratstvo“ u Nišu 2009. godine. Za sufinansiranje periodičnih publikacija iz oblasti umetnosti i kulture Bugara (2008, 2010, i 2011. godine) dodeljeno je još 780,000 RSD.²⁹

Godina	Štampani mediji	Subvencija ili konkurs	Vanredna sredstva	Namena
2007	Bratstvo, Niš	30000000		
2008	Bratstvo, Niš	30000000	80000	Očuvanje tradicije staroplaninskih naselja Pirot, Dimitrovgrad, Knjaževac
2009	Bratstvo, Niš	7513303	980000	Jubilej NIU "Bratstvo"
2010	Bratstvo, Niš	7513303	350000	časopis "Drugarče"
2011	Bratstvo, Niš	4143045	350000	časopis "Most"

Od 2007. godine, dakle, oko 81 milion RSD (približno 880.000 EUR) dodeljeno je, po različitim osnovama, štampanom mediju „Bratstvo“ koje ima izdanja na bugarskom jeziku.

²⁸ Drugi periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, MIN-LANG/PR (2010) 7, Savet Evrope, Beograd, 2010. godina, str.158.

²⁹ Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 169-170.

Ovo je značajna cifra koja traži jasan uvid u trošenje novca, te bi uputno bilo ispitati namenu i uspešnost trošenja ovih budžetskih sredstava. Prema nezvaničnim informacijama, većina sredstava utrošena je na plate i na samo „Bratstvo“.

Za uvoz štampanih stvari, na osnovu člana 6. stav 2. Zakona o unošenju i rasturanju inostranih sredstava masovnog komuniciranja i o inostranoj informativnoj delatnosti u Jugoslaviji³⁰ potrebna je dozvola koju izdaje Ministarstvo unutrašnjih poslova. Tačka 11. Pomenute Platforme traži da Srbija omogući slobodnu razmenu informacija sa Republikom Bugarskom, uključujući širenje bugarskih štampanih materijala radio i TV programa. Budući da je informacioni prostor odavno otvoren, teško je dati zadovoljavajući razlog zašto ovo ne bi bilo moguće, naročito uzimajući u obzir da se u Srbiji u slobodnoj prodaji mogu naći engleski, francuski, nemački i ruski časopisi i štampani materijali. Ipak, imajući u vidu da u Bugarskoj štampani materijali često idu do negiranja Nejskog sporazuma, opravdan izgleda interes za kontrolu onih sadržaja koji otvoreno dovode u pitanje teritorijalni integritet Srbije.

OBRAZOVANJE NA BUGARSKOM JEZIKU

Obrazovanje na bugarskom jeziku zastupljeno je u dve forme: potpuno predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje na bugarskom i u formi predmeta „Bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture“, uz ostali školski program na srpskom jeziku. Dok je poseban predmet nedovoljan za čuvanje i negovanje nacionalne kulture i tradicije, potpuno obrazovanje na bugarskom pati od nedostatka finansiranja, objavljivanja udžbenika i pitanja integracije maturanata u dalji kurikulum u Srbiji, kao i od želje roditelja da decu upisuju u bugarska odeljenja. Budući da srpski zakon dozvoljava potpuno obrazovanje na jeziku nacionalne manjine, zabrinutost stanovništva i zvanične Bugarske je potpuno opravdana.

Osamdesetih godina 20. veka, uvedena je nastava na srpskom jeziku u bugarske škole u Dimitrovgradskoj i Bosilegradskoj opštini, jer se, navodno, izlazilo u susret roditeljima koji su želeli obrazovanje na srpskom jeziku kako bi poboljšali perspektive za svoju decu da uče na prestižnijim univerzitetima u Jugoslaviji.

Međutim, u današnje vreme Bugarska nudi stipendije za studente iz „Zapadnih pokrajina“. Već čitavu deceniju maturanti iz Dimitrovgrada i Bosilegrada koriste mogućnost da studiraju u mnogo bližoj Sofiji, gde su im troškovi pokriveni državnim stipendijom, nego u Nišu ili Beogradu, gde takvih pogodnosti nema. Iako zvanične statistike ne postoje, opšte je poznato da se mali broj svršenih studenata iz Bugarske vraća u Dimitrovgrad i Bosilegrad i okolne opštine.

Situacija sa udžbenicima na bugarskom jeziku je teška. Ne samo da su problem „sporni predmeti“ poput istorije i geografije, već i hemija i sl. Ove udžbenike trebalo bi prilagoditi srpskom obrazovnom programu, za šta je sredstava malo. Uvoz udžbenika, čak i ako ih plaća država Bugarska, takođe je suočen sa problemom prilagođavanja nastavnim programu Srbije.

---

30 Službeni list SFRJ, br. 39/74 i 74/87, Sl. List SRJ, br. 24/94 i 28/96, i Sl. Glasnik RS, br 43/2003, od 22. aprila 2003. godine – dr. Zakon.

Postoje 3 predškolske ustanove u Republici Srbiji (u Dimitrovgradu, Babušnici i Bosilegradu) sa približno 100 – 150 predškolaca u svakoj. U periodu od 2007. do 2012. godine kroz dvojezične predškolske ustanove prošlo je ukupno 1.439 dece.³¹

Do 2009. godine nastava na bugarskom se sprovodila u dve osnovne škole u obe opštine. Od 2010. samo osnovna škola u Bosilegradu ima punu nastavu na bugarskom jeziku. U obe opštine u osnovnim školama, međutim, kao i u osnovnim školama u Ivanovu (grad Pančevo) Babušnici i Surdulici, postoji predmet „Bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

Po rečima predsednika opština Dimitrovgrad i Bosilegrad tokom intervjua sa istraživačkim timom ISAC u aprilu 2013. godine, obe opštinske administracije su pozivale građane da za svoju decu odaberu obrazovanje na bugarskom. Čak su i intervenisali kod ministarstva u slučajevima kada se prijavio manji broj od 15 (koliki je zakonski minimum), da se ipak odobre otvaranja odeljenja sa manjim brojem đaka. Da je odgovornost za neupisivanje đaka na roditeljima, istraživačkom timu je potvrđeno i u Nacionalnom savetu bugarske nacionalne manjine.

Međutim, zahtevi pojedinih bugarskih organizacija u Srbiji upravo se i odnose na postupak opredeljivanja roditelja za jezik na kome će se obavljati, pošto traže da se ovaj proces obavlja po automatizmu, odnosno da se od učenika čiji se roditelji izjašnjavaju kao Bugari bez posebne procedure formiraju odeljenja koja bi učila na bugarskom. Navodno, polovina informativnog programa u elektronskim medijima emituje se na bugarskom, a polovina na srpskom jeziku, tako da nema nijednog elektronskog medija sa programskom šemom koja je potpuno na bugarskom jeziku. Iako takva programska shema odgovara zvaničnoj nacionalnoj strukturi u Dimitrovgradu, u Bosilegradu postoji snažna potreba za potpunijim izveštavanjem na bugarskom. Ovaj zahtev se mora posmatrati u kontekstu prava na slobodan izbor, ali i koraka preduzetih da roditelji budu u potpunosti upoznati sa mogućnostima koje im stoje na raspolaganju.

Nastava na bugarskom u osnovnim školama
(do 2010. godine Dimitrovgrad i Bosilegrad od 2010. godine samo Bosilegrad)

Školska godina	Broj opština	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/08	2	2	4	26
2008/09	2	2	4	47
2009/10	2	2	3	46
2010/11	1	1	14	98
2011/12	1	1	14	98
Ukupno				315

31 Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 280.

Bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture u osnovnim školama (Babušnica, Ivanovo (Pančevo), Surdulica i Dimitrovgrad)

Školska godina	Broj opština	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/08	2	2	0	672
2008/09	2	2	0	675
2009/10	2	2	0	1330
2010/11	4	5	57	736
2011/12	4	5	57	736
Ukupno				4149

Od 2007. godine, odobreni su bukvar i udžbenici bugarskog jezika za osnovnu školu, sa čitankama za treći i četvrti razred, i materijali za srpski kao maternji jezik.³² Takođe, uz pomoć izdavačke kuće „Prosveta“ iz Sofije, odobreni su udžbenici koji su delimično usklađeni sa nastavnim planom i programom u Republici Srbiji, uz preporuku da se nedostajući sadržaji obrade uz pomoć odgovarajućih udžbenika na srpskom jeziku: fizika i astronomija za 10 razred, matematika za 9. razred, hemija i upoznavanje životne sredine prilagođeni su za prvi razred gimnazije po nastavnom programu Srbije, kao i udžbenici hemije, biologije i informacione tehnologije, fizike, astronomije, matematike, psihologije, logike i filozofije za više razrede srednjih škola sa obrazovanjem pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku sveprisutan u Srbiji, bez obzira na to koja nacionalna manjina je u pitanju. Na primer, zaštitnik građana (ombudsman) je još 2008. godine u svom godišnjem izveštaju ukazivao na to da su nedostatak kvalitetnih udžbenika na jeziku manjina i nedostatak kadrova, zajedno sa zastarelim i nejasnim kriterijumima za uvoz udžbenika i pojedina pitanja uređenja nastave, kao i selektivan pristup prosvetne inspekcije, osnovni problemi obrazovanja na jeziku manjina.³³

Međutim, pojedini sagovornici su ukazali na to da je Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine i sam odgovoran za ovu situaciju, pošto je ova institucija trebalo da odredi koji su to udžbenici na srpskom pogodni za prevod na bugarski jezik. Očito je da postoji veoma ozbiljan problem udžbenika sa kojim nadležne institucije, Ministarstvo prosvete Republike Srbije i Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine u Srbiji, moraju da se ozbiljnije pozabave i ulože zajednički napor da se ovaj problem reši.

KULTURA

Od 2007. godine Ministarstvo kulture po prvi put raspisuje konkurs za sufinansiranje projekata/programa koji svojim kvalitetom doprinose razvoju i prezentaciji umetnosti i kulture nacionalnih manjina. Taj konkurs ne odnosi se samo na pojedinačne manjine i etničke zajednice, već i na oblast multikulturalnog stvaralaštva.

Projekti podneti od strane pripadnika bugarske nacionalne manjine imaju priličnu podršku, budući da se po obimu finansiranja ovi projekti nalaze među prvih deset od ukupno dvadeset

32 Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 232 - 233.

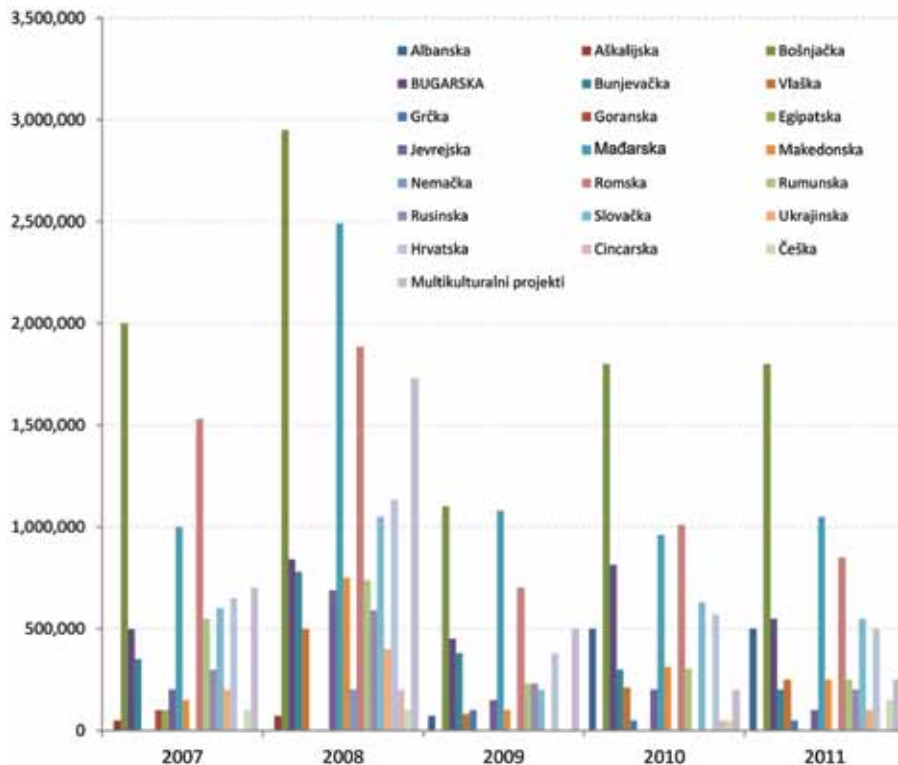
33 Zaštitnik građana, Redovni godišnji izveštaj za 2008. godine, Službeni glasnik, Beograd, 2009. godine, str. 44.

i jedne nacionalne manjine u Srbiji, te se ne može zaključiti da su Bugari diskriminirani. U odlukama o finansiranju takvih projekata, učestvovali su i predstavnici nacionalnih saveta

nacionalnih manjina. U poređenju sa sredstvima koje su dobili projekti koji podržavaju razvoj drugih nacionalnih manjina, vidi se prilično visoka pozicija na kojoj se kotiraju projekti bugarske nacionalne manjine. Međutim, sume od 5.000-8.000 EUR su izuzetno male za bilo kakav značajniji uticaj na razvoj kulturnog stvaralaštva Bugara.

Nacionalna manjina	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Albanska	0	0	70000	500000	500000
Aškalijska	50000	70000	0	0	0
Bošnjaka	2000000	2950000	1100000	1800000	1800000
Bugarska	498200	840000	450000	815000	550000
Bunjevačka	350000	780000	380000	300000	200000
Vlaška	0	500000	80000	210000	250000
Grčka	0	0	100000	50000	50000
Goranska	100000	0	0	0	0
Egipatska	50000	0	0	0	0
Jevrejska	200000	690000	150000	200000	100000
Mađarska	1000000	2490000	1080000	960000	1050000
Makedonska	150000	750000	100000	315000	250000
Nemačka	0	200000	0	0	0
Romska	1530000	1885000	700000	1010000	850000
Rumunska	550000	740000	230000	305000	250000
Rusinska	300000	590000	230000	0	200000
Slovačka	600000	1050000	200000	630000	550000
Ukrajinska	200000	400000	0	0	100000
Hrvatska	650000	1135000	380000	570000	500000
Cincarska	0	200000	0	50000	0
Češka	100000	100000	0	50000	150000
Multikulturalni projekti	700000	1730000	500000	200000	250000

Grafikon 8: Finansijska podrška Ministarstva kulture projektima razvoja i prezentacije umetnosti i kulture nacionalnih manjina (2007 - 2011)

Idealistički gledano, ovi konkursi za cilj imaju sufinansiranje projekata/programa koji svojim kvalitetom doprinose razvoju i prezentaciji umetnosti i kulture nacionalnih manjina. Bugarski projekti su dobili podršku za izdavačku delatnost, pozorišne predstave, kulturno-umetničke i likovne manifestacije i periodične publikacije. Zbirna cifra za bugarske projekte, u periodu 2007-2011. godine iznosi približno 3.153.200 dinara (približno 34.500 EUR). Ako se tome dodaju sredstva koja je Autonomna Pokrajina Vojvodina, u okviru svoje pomoći kulturnim programima nacionalnih manjina, dodelila u periodu 2007-2011. godine u iznosu od ukupno 490.000 dinara za programe vojvođanskih Bugara, dobija se cifra od oko tri i po miliona dinara za ovih pet godina, što po srednjem kursu evra za ceo period (91,15 RSD za 1 EUR) iznosi oko 38.000 eura. Iako je cifra niska, ona je značajna u poređenju sa ciframa koje su dobile druge nacionalne manjine. Opštine Dimitrovgrad i Bosilegrad takođe finansiraju ustanove kulture bugarske nacionalne manjine na bugarskom jeziku.³⁴ Novinsko-izdavačka ustanova „Bratstvo“ je od početka prošle decenije izdalo nekoliko knjiga na bugarskom jeziku.³⁵

34 Drugi periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, MIN-LANG/PR (2010) 7, Savet Evrope, Beograd, 2010. godina, str. 81.

35 Novinsko-izdavačka ustanova „Bratstvo“, čiji je osnivač Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine, objavljuje izdanja na bugarskom jeziku. U 2002. godini objavljena je 1 knjiga; 2003. - 1; 2004. - 2; 2005. - 3 i 2006. - 4, među kojima su izabrana dela poznatog stvaraoca Detka Petrova u 3 toma. Drugi periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, MIN-

Tok novca, odnosno efikasnost i efektivnost projekata koji se finansiraju državnim sredstvima još uvek je jako teško pratiti, budući da je do njihove objektivne evaluacije teško doći. U 2011. godini Državna revizorska institucija je kontrolisala poslovanje ministarstva za ljudska i manjinska prava, ali ne i njenog Budžetskog fonda za nacionalne manjine, tako da je provera potrošnje ovih sredstava teže dostupna.³⁶

SLUŽBENA UPOTREBA BUGARSKOG JEZIKA I BUGARSKE ĆIRILICE

Po Zakonu o službenoj upotrebi jezika i pisma,³⁷ bugarski jezik i pismo je u službenoj upotrebi u opštinama Bosilegrad i Dimitrovgrad, i u naseljenom mestu Ivanovo koja je utvrđena Statutom grada Pančeva.

Međutim, bugarski jezik, prema dostupnim podacima, stranke u postupcima relativno retko koriste.³⁸ Takođe, po svedočenjima sagovornika istraživača ISAC Fonda u aprilu 2013. godine, stranke govore pred sudijama, policijom i tužilaštvom šopski dijalekat bugarskog jezika, dok se zapisnik sastavlja na srpskom jeziku. Po njihovim rečima, organi, kada to stranke u bilo kom postupku zatraže, obezbeđuju i zvaničnog prevodioca. Sagovornici istraživača su izneli tvrdnju da je osnovni razlog za veću upotrebu srpskog jezika finansijske prirode, odnosno pitanje opterećivanja lokalnog budžeta. Po njima, pošto se skoro sve stranke služe srpskim jezikom kao i maternjim, jeftinije je da se sva dokumentacija radi samo na srpskom. S druge strane, po rečima sagovornika, sav skupštinski materijal za lokalnu skupštinu u Bosilegradu, štampa se i na bugarskom i na srpskom jeziku.

Međutim, po podacima zvaničnih institucija, vlasti nisu sprovele posebne programe obaveštavanja građana u Dimitrovgradu i Bosilegradu o tome da se državnim organima mogu obraćati i na bugarskom jeziku. Budući da, u principu, jezičkih smetnji nema, građani usled inercije ili nade da će se njihov slučaj povoljnije rešiti ukoliko se postupak sprovodi na srpskom jeziku, ređe koriste bugarski. Interesantno je napomenuti da su uglavnom lica bugarske nacionalnosti na mestima odlučivanja. Na primer, u sporu koji je politička stranka Demokratski savez Bugara imao sa Opštinskom izbornom komisijom u Bosilegradu oko priznavanja statusa manjinske stranke, Opštinska izborna komisija je uporno rešenja donosila na srpskom jeziku, iako se stranka obraćala na bugarskom – koji je u toj opštini službeni jezik. Iako se radilo o pitanju u kojem je vreme bilo od suštinskog značaja, pa je razumljiva potreba da se na prevod ne gubi previše vremena, Opštinsku izbornu komisiju čine uglavnom lica bugarske nacionalnosti, koji bi, teoretski, mogli da odlučuju i dostavljaju odluke na bugarskom, a da se zbog brzine prevodi naknadno, radi eventualnog sudskog postupka.³⁹ Drugi, još očigledniji primer, koji svedoči da je službena upotreba bugarskog jezika i dalje skopčana sa velikim problemima je dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijske uprave Vranje i policijske stanice Bosilegrad, političkoj partiji Demokratski savez Bugara, od 19. novembra 2010. godine, kojom se odbija razmatranje prijave javnog skupa – jer je dostavljena na bugarskom. Potpisan od strane lica, verovatno, bugarske nacionalnosti,

---

LANG/PR (2010) 7, Savet Evrope, Beograd, 2010. godina, str. 71.

36 Državna revizorska institucija, Izveštaj o reviziji godišnjeg finansijskog izveštaja ministarstva za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu za 2011. god., str. 4, http://www.dri.rs/images/pdf/revizija2012/1_mduls2011.pdf, (preuzeto 26. maja 2013. godine)

37 "Sl. glasnik RS", br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - dr. zakon i 30/2010.

38 Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 206.

39 Npr. Rešenje Opštinske izborne komisije u Bosilegradu, br.013-33/2012, od 23. aprila 2012. godine.

ovako neosporan primer kršenja prava na korišćenje bugarskog u Bosilegradu teško može biti slučajan ili povezan sa nepoznavanjem propisa.⁴⁰

Neki od sagovornika istraživačkog tima su naveli da su ovi problemi u suštini izolovani slučajevi i da je veoma lako dobiti maltene sva dokumenta i na manjinskom bugarskom jeziku. Svi sagovornici se, međutim, slažu da postoji problem sa automatskim dobijanjem izvoda iz matične knjige na obrascima na bugarskom jeziku i uverenja o nekažnjavanju. Pitanje postojanja ova dva obrasca na bugarskom jeziku veoma je važno, zbog olakšavanja prijavljivanja za bugarsko državljanstvo za pripadnike bugarske manjine na lokalnu.

Još uvek u praksi postoje problemi sa primenom propisa koji regulišu upotrebu ličnog imena i polnog određenja „ov“ u muškom rodu i „ova“ u ženskom rodu, naročito u javnim službama (npr. zdravstvenim centrima), koje nisu deo vlasti, pa je sistem kontrole manji. Upotreba bugarskog jezika u označavanju toponima i javnih ustanova uglavnom je prisutna, mada su pripadnici bugarske nacionalne manjine prijavili promenu određenog broja naziva crkava i toponima u Bosilegradu.

VERSE ZAJEDNICE

Bugari bogoslužje obavljaju u okviru Srpske pravoslavne crkve (SPC). Oni su pravoslavci u najvećem broju, mada jednu veliku enklavu u banatskom mestu Ivanovo i Belo Blato čine rimokatolici. Složeni i sporni pravoslavni kanoni, ne dozvoljavaju da jedna pravoslavna crkva obavlja bogoslužje na teritoriji druge bez dozvole. Ovakvu dozvolu imaju Ruska pravoslavna crkva u Srbiji i rumunska u Banatu (ne i u Negotinskoj krajini), pa je moguće zamisliti situaciju u kojoj bi i Bugarskoj pravoslavnoj crkvi bilo dopušteno bogoslužje u Dimitrovgradu i Bosilegradu. Prilikom nedavnog prisustva patrijarha srpskog Irineja sahrani pokojnog bugarskog patrijarha Maksima, na pitanje novinara imaju li etnički Bugari u Srbiji službu na bugarskom, patrijarh Irinej je odgovorio da je služba na crkvenoslovenskom jeziku, te da se pripadnici dva naroda dobro razumeju.⁴¹ Versku nastavu u osnovnim i srednjim školama za učenike pripadnike bugarske, vlaške i romske nacionalne manjine, izvodi Srpska pravoslavna crkva.

Srpska pravoslavna crkva izrazito je negativno nastrojena prema pitanju uvođenja bogoslužja na bugarskom jeziku. Ona je često generator nesuglasica između lidera bugarske nacionalne manjine i vlasti u Srbiji, posebno u svom pokušaju da uvede nepostojeći nacionalni identitet „šop“ za Bugare u Srbiji. SPC je izrazito negativno reagovala na Platformu kojom je traženo da prestane praksa nepravilne promene imena religijskim objektima, koji su kulturno-istorijsko nasleđe bugarske nacionalne manjine u Republici Srbiji, i dozvoli veroispovedanje na bugarskom jeziku u saglasnosti sa kanonima Bugarske pravoslavne crkve, budući da to postoji u praksi i drugih pravoslavnih crkava koje deluju na teritoriji Republike Srbije.

---

40 Navedeno prema Biltenu Kulturno – informativnog centra “Bosilegrad”, br. 68 -69, od marta 2012. godine. Navodno, po sporazumu sa tužilaštvom lice koje je donelo rešenje – službenik MUP-a je platio 40.000 RSD štete KIC “Bosilegrad”.

41 “Dok je vladika Jovan u zatvoru, nema razgovora”, RTS, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1208876/Dok+je+vladika+Jovan+u+zatvoru,+nema+razgovora.html>, (preuzeto 10. maja 2013. godine)

Odgovor Eparhije Vranjske Srpske pravoslavne crkve na Platformu bio je više nego polemičan. Odbivši razgovore o crkvama, sveštenstvu i jeziku službe, saopštenje je utemeljeno na rigoroznom tumačenju crkveno-kanonskih pravila, i sugerise da su potpisnici platforme vođeni sopstvenom sujetom u pokretanju pitanja prava Bugara, te se iz njega ne može videti prostor za kompromis.⁴²

INTEGRACIJA I POVERENJE BUGARA PREMA SRBIJI I UČEŠĆE U VLASTI

U Srbiji postoje tri stranke bugarske nacionalne manjine: (1) Demokratska partija Bugara (Демократическа партия на Българите) sa sedištem u Dimitrovgradu, koju vodi Angel Josifov, (2) Partija Bugara Srbije (Партия на Българите в Сърбия) koju vodi Dragoljub Notev i (3) Demokratski savez Bugara (Демократичен съюз на Българите) sa sedištem u Bosilegradu koju vodi Dragoljub Ivančov.

Dok su prve dve osnovane 2007. godine, Demokratski savez Bugara postoji od 1990. godine. Prostom internet pretragom na bugarskom jeziku dolazi se do podataka o brojnim aktivnostima Demokratskog saveza Bugara u poređenju sa dve mlađe partije po pitanju prava bugarske nacionalne manjine u Srbiji. Ova politička partija protestovala je 2010. godine zbog izjave predsednika bugarskog parlamenta Cecka Cačeva da Bugarska bezuslovno podržava integraciju Srbije u EU, smatrajući da bi takva podrška trebalo da bude uslovljena poštovanjem prava etničkih Bugara u Srbiji i sprečavanjem „politike nasilne asimilacije“ Bugara u Srbiji, posebno u pogledu prava na obrazovanje i informisanje.⁴³ Koristeći često izraz „Zapadne pokrajine“ za teritorije opština Dimitrovgrad i Bosilegrad, a koji označava njihovu pripadnost Bugarskoj, ova politička stranka važi za najglasniji i najradikalniji politički pokret Bugara u Srbiji. Ne zalažući se otvoreno za secesiju „Zapadnih pokrajina“, ova partija iznosi niz pravno-političkih argumenata u prilog revizije Nejskog ugovora iz 1919. godine. Demokratski savez Bugara, međutim, nije zastupljen u Skupštini opštine Bosilegrad, i po rezultatima poslednjih nekoliko izbornih ciklusa uživa veoma malu podršku u Bosilegradu i gotovo nikakvu u Dimitrovgradu.

Dimitrovgradske Demokratska partija Bugara i Partija Bugara Srbije imaju daleko „mekši“ stav od bosilegradskog Demokratskog saveza Bugara. Oni učestvuju u vlasti u Dimitrovgradu i pored zalaganja za poštovanje ljudskih i manjinskih prava Bugara, teško je naći njihove kontroverzne izjave u medijima.

IZBORNI PROCESI U POSLEDNJIH NEKOLIKO GODINA

Bugari su jedna od najbolje integrisanih nacionalnih manjina u Srbiji. Osim što ih ima u vrhovima političkih stranaka, birači u dominantno bugarskim sredinama više poverenja iskazuju većinskim centralnim partijama, nego bugarskim nacionalnim tj. manjinskim strankama. U sazivu Narodne skupštine u periodu 2008-2012. godine jedan poslanik je bio Bugarin, ali nije pripadao nijednoj od tri stranke bugarske nacionalne manjine (Zoran Petrov).

---

42 Saopštenje za javnost Crkvenoopštinskog upravnog odbora Crkvene opštine Bosilegrad sa sednice održane 25. jula 2013. godine u Bosilegradu, povodom potpisivanja Platforme o zaštiti prava bugarske nacionalne manjine u Srbiji koja je potpisana u prostorijama lista „Bratstvo“, <http://www.eparhijavranjska.org/Newsview.asp?ID=989>, (preuzeto 30. jula 2013. godine)

43 „Bugari Bosilegrada protestuju zbog podrške Srbiji [Българите от Босилеград протестираат срещу подкрепата за Сърбия]“, <http://podkrepa.net/novini/179-bosilegrad-protest>, (preuzeto 23. aprila 2013. godine)

Na izborima održanim 6. maja 2012. godine⁴⁴ u Dimitrovgradu je glasalo 76,58%, a u Bosilegradu 64,13% birača (bez značajnog broja nevažećih listića), što je značajno više od izlaznog proseka u Srbiji. Bugarska nacionalna manjina, koja je u tim opštinama apsolutna većina, podrškuje dala većinskim, centralnim partijama. Sa više od 96% važećih listića na izborima u obe opštine, očigledno je da kampanja "belih listića" koju su vodili pojedini beogradski intelektualci nije dala nikakvih rezultata.

Etnički Bugari u Srbiji su poverenje dali većinskim partijama, a nijedna manjinska stranka u Srbiji, koja bi logično bila saveznik bugarskih manjinskih stranaka, nije uspjela da dobije poverenje bugarske nacionalne manjine u ovim opštinama (Savez vojvođanskih Mađara je dobio 11 glasova u Dimitrovgradu, 6 u Bosilegradu, a bošnjačka Stranka demokratske akcije dr Sulejman Ugljanin, 14 odnosno 6 glasova).

Izbori za narodne poslanike 6. maj 2012.godine:

Stranka	Dimitrovgrad		Bosilegrad	
	Broj glasova	%	Broj glasova	%
DS	2710	38,77	1026	19,01
SRS	224	3,2	153	2,83
URS	325	4,65	251	4,65
Preokret	658	9,41	293	5,43
SNS	1411	20,19	582	10,78
DSS	308	4,41	1961	36,33
SPS	763	10,92	878	16,27
Dveri	113	1,62	12	0,22
SVM	11	0,16	6	0,11
SDA	14	0,2	6	0,11
Drugi	187	5,3	71	1,31
Ukupno	6724		5239	

Izbori za predsednika Republike, prvi krug 6. maj 2012.godine:

Kandidat	Dimitrovgrad		Bosilegrad	
	Broj glasova	%	Broj glasova	%
Tomislav Nikolić	1452	20,78	573	10,62
Boris Tadić	2538	36,31	1043	36,31
Vojislav Koštunica	325	4,65	1982	36,75
Ivica Dacić	785	11,23	904	16,76
Čedomir Jovanović	559	8	178	3,3

⁴⁴ U Srbiji su 6. maja 2012. godine održani izbori na kojima je bivši nacionalistički političar Tomislav Nikolić (Srpska napredna stranka) pobedio „proevropskog“ Borisa Tadića, čija je Demokratska stranka otišla u opoziciju

Izbori za Predsednika Srbije, drugi krug, 20. maj 2012.godine:

Kandidat	Dimitrovgrad		Bosilegrad	
	Broj glasova	%	Broj glasova	%
Tomislav Nikolić	3274	55,14%	1527	36,53%
Boris Tadić	2469	41,58%	2567	61,41%

Još je, međutim, interesantnija slika na lokalnim izborima. Naime, lokalne bugarske nacionalne stranke, kao što su Demokratska partija Bugara i Partija Bugara u Srbiji su u Dimitrovgradu u koalicijama i na lokalnom nivou sa centralnim partijama (LDP-Preokret i Ujedinjeni regioni Srbije). Građani ove opštine su u velikoj većini poverenje dali Demokratskoj stranci bivšeg predsednika Srbije Borisa Tadića. Koalicije većinskih centralnih stranaka, SPS i SDPS, PUPS, SNS i DSS i SRS dobili su zajedno 1.772, odnosno četvrtinu glasova, što je više od prve sledeće nacionalne bugarske partije, Demokratske partije Bugara, koja je bila u koaliciji sa Ujedinjenim regionima Srbije, a tri puta više od koalicije LDP, Partije Bugara u Srbiji i SPO. Pod pretpostavkom da su svi Srbi iz Dimitrovgrada glasali za ove centralne većinske stranke, jasno je da je veliki broj etničkih Bugara poverenje dao većinskim partijama.

RB	Izborna lista	Br. glasova	% glasova
1	Demokratska stranka - Boris Tadić	2713	40,53
2	Srpska radikalna stranka - Aleksandar Martinović	145	2,17
3	Grupa građana "Pravda i solidarnost" - Zoran Ćurov	425	6,35
4	Čedomir Jovanović - Preokret - LDP, Partija Bugara u Srbiji, SPO	461	6,89
5	Pokrenimo Dimitrovgrad - Tomislav Nikolić - SNS, DSS - Vojislav Koštunica	849	12,68
6	PUPS - Nikola Stojanov	239	3,57
7	Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije (SPS) - Socijaldemokratska partija (SDP)	539	8,05
8	Nebojša Ivanov - Demokratska partija Bugara - Ujedinjeni regioni Srbije	1323	19,76
Izvor: CeSID	UKUPNO	6694	100
	Nevažeći listići	250	
	Važeći listići	6694	
	Broj upisanih u birački spisak	9128	

Očito je da je poverenje građana Dimitrovgrada u centralne partije veće nego poverenje u bugarske manjinske nacionalne partije. Razlog za ovakvu situaciju verovatno je u činjenici da centralne partije u Dimitrovgradu imaju istaknute pojedince – Bugare, koji zastupaju kako centralnu partijsku liniju, tako i bugarsku manjinsku liniju. Na primer, Skupština opštine Dimitrovgrad uputila je zahtev za vraćanje starog imena „Caribrod“ još u julu 2008. godine,⁴⁵ što je želja velike većine njenih građana. Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

⁴⁵ "Dimitrovgrad ponovo Caribrod?", RTS,

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/3982/Dimitrovgrad+ponovo+Caribrod%3F.html?email=yes>

podržao je ovaj zahtev koji još nije rešen. Kao nezvaničan razlog, navodi se stvaranje presedana za nazive ostalih gradova koji su posle Drugog svetskog rata bili preimenovani (npr. Petrovgrad (pre Prvog svetskog rata Veliki Bečkerek) u Zrenjanin i sl.). Takođe, nedavno usvojenu Platformu za zaštitu prava Bugara u Srbiji podržali su lokalni lideri iz Dimitrovgrada, bez ozbira na to što im je politička baza u većinskim partijama. Kao što je to slučaj i kod nekih drugih predstavnika manjinskih zajednica, prisutna je percepcija da bez uporišta u velikim nacionalnim strankama, lokalne sredine ne mogu da na dovoljno dobar način budu predstavljene. Dok u nekim manjinskim sredinama vladajuće stranke na državnom nivou bivaju pozivane da učestvuju u lokalnoj vlasti koje vode manjinske stranke (npr. Novi Pazar), u drugim sredinama sami lokalni lideri se opredeljuju za članstvo u velikim partijama.

U Bosilegradu, i pored toga što gotovo svi odbornici nose bugarska prezimena, na vlasti su isključivo centralne partije, sa neprekinutom dominacijom Demokratske stranke Srbije, partije koja se zvanično deklarise kao naklonjena sve radikalnijem evroskepticizmu čiji harizmatični lokalni lider, Vladimir Zaharijev uživa natpolovično poverenje birača.

RB	Izborna lista	Br. glasova	Br. mandata	%
1	Demokratska stranka Srbije – Vladimir Zaharijev	2808	18	52%
2	Demokratska stranka	745	5	14%
3	Ivica Dačić – Socijalistička partija Srbije (SPS)	600	4	11%
4	Ujedinjeni regioni Srbije - PUPS – Nevenka Kostadinova	433	2	8%
5	Socijaldemokratska partija Srbije – Rasim Ljajić	303	2	6%
UKUPNO		4889	31	91%

Izvor: Informator opštine Bosilegrad⁴⁶

Ovaj podatak je posebno interesantan, budući da su Bugari u Srbiji izrazito proevropski orijentisani i da njihovi ekonomski i nacionalni interesi leže u integraciji Srbije u EU, koja će da izbriše granice sa njihovom maticom. Čini se da je podrška DSS-u uslovljena ličnim kvalitetima gradonačelnika Bosilegrada i da nema veze s orijentacijom njegove stranke, ali je jasno i da birači ne razlikuju mnogo lokalne od republičkih izbora, budući da su glasove i na republičkim izborima 2012. godine dali DSS-u. Lokalna vlast je po svoj prilici usvojila jedan krajnje pragmatičan i praktičan pristup, te je na zgradi opštine istakla zastavu EU i spremno saraduje sa svim međunarodnim agencijama aktivnim u regionu, dok sa druge strane, proaktivno pristupa saradnji i sa državnim institucijama Republike Srbije i Republike Bugarske.

Zastupljenost Bugara u sudskoj vlasti je takođe proporcionalna njihovoj brojnosti. Od stupanja na sudijsku funkciju 1. januara 2010. godine u Srbiji je bilo 6 sudija Albanaca, 34 Bošnjaka, 8 Bugara, 5 Bunjevaca, 3 Vlaha, 2 Goranaca, 42 Mađara, 5 Muslimana, jedan Rom, 10 Rumuna, 5 Rusina, 8 Slovaka, 6 Hrvata, 15 Crnogoraca. Istovremeno, imenovano je i šest sudija porotnika Bugara.⁴⁷

⁴⁶ Informator Opštine Bosilegrad, http://www.bosilegrad.org/sr/Informator_o_radu_opstine_Bosilegrad.pdf, (preuzeto 29. maja 2013. godine)

⁴⁷ Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 311.

Bugarskim nacionalnim organizacijama, izvan Nacionalnog saveta, Republika Srbija nije odobrivala posebna sredstva. AP Vojvodina je odobrila banatskim Bugarima u periodu 2007-2011. godina oko 3.068.726, i to po godinama:⁴⁸

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Bugari	310000	343726	240000	135000	2040000

NACIONALNI SAVET BUGARSKE NACIONALNE MANJINE

Sa sedištem u Dimitrovgradu, Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine postoji od 2009. godine. Predsednik je Zoran Petrov, bivši poslanik DS u Narodnoj skupštini Republike Srbije i trenutni potpredsednik Skupštine opštine Dimitrovgrad. Na prvoj sednici Saveta Republike Srbije za nacionalne manjine, 30. oktobra 2009. godine, ovom nacionalnom savetu su potvrđeni predloženi simboli (grb i zastava) i nacionalni praznici.⁴⁹

Važno je napomenuti da je, finansijski gledano, pozicija Bugarskog nacionalnog saveta slična poziciji drugih nacionalnih saveta nacionalnih manjina. Ovo potvrđuje da se u praksi sprovodi raspodela sredstava prema postojećem ključu raspodele, utvrđenom Uredbom o postupku raspodele sredstava iz budžeta Republike Srbije za finansiranje rada Nacionalnih saveta nacionalnih manjina ("Sl. glasnik RS", br. 95/2010 i 33/2013).

Uloga Nacionalnog saveta bugarske nacionalne manjine u borbi za prava Bugara u Srbiji je među samim Bugarima sporna, mada je saradnja saveta sa centralnim institucijama dobra.

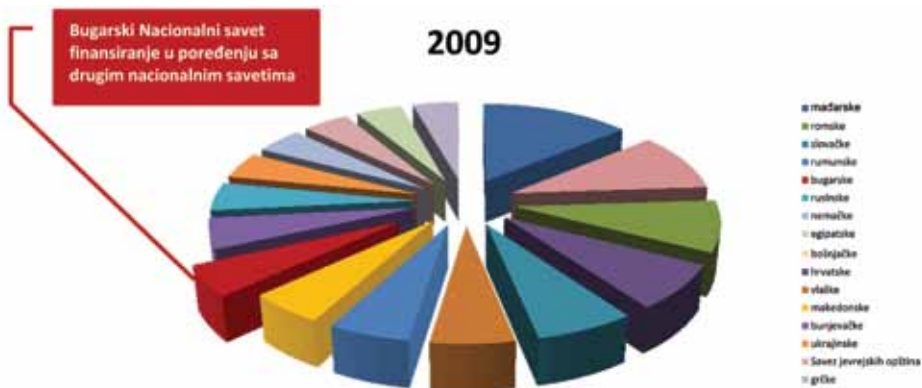

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine učestovao je u radu sistema nacionalnih saveta u Srbiji, davao je mišljenja o kandidatu za pozicije u obrazovnim ustanovama,⁵⁰ predlog opštih osnova predškolskog programa i nastavnih planova osnovnog i srednjeg

48 Treći periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope, u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije, ACFR/SR/III(2013) 001 srpska verzija, Savet Evrope, 2013. godina, str. 135.

49 Drugi periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu sa članom 25. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, MIN-LANG/PR (2010) 7, Savet Evrope, Beograd, 2010. godina, str. 71.

50 Dve godine nacionalnih saveta - Istraživanje pokrajinskog ombudsmana, http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/attachments/article/741/Dve%20godine%20nac.saveta%20II%20deo_2012_.pdf.pdf, (preuzeto 16. maja 2013).

obrazovanja i vaspitanja za sadržaje koji izražavaju posebnost nacionalne manjine. Takođe, dao je mišljenje i u postupcima donošenja akata o mreži predškolskih ustanova i osnovnih škola u jedinicama lokalne samouprave u kojima je u službenoj upotrebi bugarski jezik, i mišljenje u postupku davanja saglasnosti za otvaranje odeljenja na bugarskom jeziku za manje od 15 učenika. Naposletku, dao je i predloge za raspodelu sredstava iz budžeta Republike Srbije, AP Vojvodine i jedinice lokalne samouprave, a koja se dodeluju putem javnog konkursa za manifestacije, ustanove i udruženja nacionalne manjine u oblasti kulture.⁵¹

Ovaj nacionalni savet doneo je i odluku o utvrđivanju tradicionalnih naziva jedinica lokalne samouprave, naseljenih mesta i drugih geografskih naziva, kao i ustanova za koje je utvrđeno da su od posebnog značaja za nacionalnu manjinu na jeziku nacionalne manjine, u jedinicama lokalne samouprave ili naseljenim mestima i predložio nadležnom organu isticanje naziva jedinice lokalne samouprave, naseljenih mesta i drugih geografskih naziva na jeziku nacionalne manjine.⁵²

Nacionalni savet je podneo Skupštini opštine Dimitrovgrad zahtev za vraćanje starih naziva koji su ranije korišćeni na području ove opštine, ali zahtev još nije rešen.

Ombudsman Republike Srbije nikada nije napravio poseban izveštaj koji se odnosi na pitanja bugarske nacionalne manjine, niti je apostrofirao bilo koji problem u svojim redovnim godišnjim izveštajima u vezi sa Bugarima od 2007. godine do danas. Radi se o instituciji u Srbiji koja ima "A" kategoriju Vrhovnog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija i koja prima pritužbe od strane predstavnika nacionalnih manjina. Ombudsman je često izlazio u javnost u zaštitu prava na upotrebu i obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina, konkretno, Bošnjaka.⁵³

51 Dve godine nacionalnih saveta nacionalnih manjina, Istraživanje pokrajinskog ombudsmana AP Vojvodine, paragrafi 18, 24, 42, 54, http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/attachments/article/741/Dve%20godine%20nac.saveta%20I%20deo_2012_.pdf.pdf, (preuzeto 25. aprila 2013)

52 Dve godine nacionalnih saveta nacionalnih manjina, Istraživanje pokrajinskog ombudsmana AP Vojvodine, paragraf 53, http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/attachments/article/741/Dve%20godine%20nac.saveta%20I%20deo_2012_.pdf.pdf, (preuzeto 25. aprila 2013)

53 Zaštitnik građana, Godišnji izveštaj za 2012. godinu, <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/godisnji-izvestaji>, (preuzeto 25. juna 2013)

BUGARSKA POLITIČKA SCENA I PITANJE BUGARSKE MANJINE U SRBIJI

ODNOSI BUGARSKE I SRBIJE

A. POLITIČKI ODNOSI

Srbija i Bugarska su od pada „Gvozdene zavese“ imale suprotne razvojne puteve. Dok je Srbija tokom poslednje decenije 20. veka utonula u spiralu ratova, sa nikad potpuno jasno definisanim ciljem stvaranja nacionalne države u etničkim granicama, Bugarska se posle početnog oklevanja nesigurno zaputila putem evropskih i evroatlantskih integracija. Nacionalno pitanje, toliko dominantno u Srbiji u to vreme, u Bugarskoj nije postalo dominantno, u odnosu na socijalne teme i pitanja modernizacije i hvatanja priključka sa Zapadom. Nacionalno pitanje, kada je i isplivalo na površinu, uglavno je bilo skoncentrisano na Makedoniju i nikad jasno artikulisan pristup prema ovoj naciji i državi. Budući da je pratila odluke međunarodne zajednice, Bugarska se zvanično pridružila sankcijama Ujedinjenih nacija prema SR Jugoslaviji. Ipak, srpsko-bugarska granica je bila među najporoznijim, i glavni deo ilegalne trgovine se odvijao upravo preko ove, ili preko srpsko-makedonske granice. Formiranjem vlade Ivana Kostova 1997. godine, Bugarska je zauzela jasan prozapadni kurs, i obnarodovala aspiracije ka članstvu u NATO i EU, čija je članica i postala 2004. odnosno 2007. godine.

Uslovi za veće približavanje stekli su se sa promenom vlasti u Srbiji. Srbija i Bugarska potpisuju niz bilateralnih dokumenata koji približavaju dve zemlje na političkom, ekonomskom i bezbednosnom planu. Takođe, Srbiji su sada vrata otvorena i za pristupanje nizu regionalnih inicijativa uglavnom inspirisanih direktno ili posredno od EU, a u kojima učestvuje Bugarska: Centralno-evropska inicijativa - CEI (1989), Inicijativa za saradnju u jugoistočnoj Evropi – SECI (1996), Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (1996), Proces saradnje na Dunavu (2001), Udruženje šefova policija Jugoistočne Evrope – SEPCA (2002), Regionalni savet za saradnju (2008), Centar za sprovođenje zakona u Jugoistočnoj Evropi SELEC (2009),⁵⁴ Dunavska strategija (2011).

Ulaskom u Evropsku uniju, Bugarska je bila primorana da uvede strožiji vizni režim za Srbiju, koji je posebno naštetio stanovništvu u pograničnim regionima, dakle i većini pripadnika bugarske nacionalne manjine u Srbiji. Režim je ukinut stavljanjem Srbije na tzv. Belu šengensku listu.

Od 2007. godine krenula je prekogranična saradnja Srbije i Bugarske u okviru dve komponente Instrumenta za predpristupnu pomoć – IPA, za budžetski period EU 2007-2013. U saradnji učestvuje šest srpskih i šest bugarskih okruga (ulazi i Sofijski okrug), a ukupna vrednost programa iznosi oko 11,5 miliona evra.

Uzlet u odnosima uzdrimalo je bugarsko priznavanje nezavisnosti Kosova 2008. godine, da bi se odnosi postepeno popravljali sledećih godina. Usledile su međusobne posete bivših premijera i predsednika ove dve zemlje od 2009. do 2012. U ovim posetama manjinsko pitanje u Srbiji nije se postavljalo kao problematično, sve do većih izgleda Srbije za dobijanje

---

⁵⁴ Nastao transformacijom SECI Regionalnog centra za borbu protiv prekograničnog kriminala, osnovanog 1999. godine.

statusa kandidata za EU, odnosno nedavnih izjava potpredsednice Bugarske i premijera u tehničkom mandatu, o kojima će kasnije biti reči. Takođe je bitno istaći da, pošto srpska manjina u Bugarskoj ne postoji u značajnijem broju, postoji otpor na srpskoj strani da se potpiše takav bilateralni sporazum o zaštiti manjina između dve zemlje.

Na nivou gradova, saradnja se poboljšava. Grad Pančevo uspostavio je saradnju sa primorskim gradom Burgasom u oblasti kulture, omladine, obrazovanja, nauke, sporta, privrede, finansija, izrade evropskih projekata od zajedničkog interesa, kao i u drugim oblastima.⁵⁵ Pančevo i naseljeno mesto Ivanovo takođe su uspostavili saradnju sa opštinom Bela Slatina i selom Bardarski Geram iz Bugarske, u oblasti umetnosti, kulture, medija, nauke, obrazovanja, sporta, ekologije, privatnog posla, poljoprivrede, industrijske proizvodnje, građevinarstva, transporta, komunikacija, izrade i realizacije savremenih projekata.⁵⁶ Naposletku, grad Novi Pazar u Srbiji i opština Novi Pazar iz Bugarske uspostavili su saradnju na polju kulture, turizma, ekonomije, privrede i društva, kao i na drugim poljima gde za to postoje mogućnosti i obostrani interesi.⁵⁷

B. EKONOMSKI ODNOSI

Srbija i Bugarska su se potpisivanjem nekoliko bilateralnih sporazuma, pre svega Sporazuma o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja, Sporazuma o saradnji u oblasti turizma, a posebno Sporazuma o ekonomskoj saradnji (potpisan 2007, a stupio na snagu 2010. godine) obavezale da će podsticati ekonomske odnose i saradnju posebno u oblasti industrije, poljoprivrede, šumarstva, energetike, istraživanja i razvoja, građevinske industrije i unapređenja investicija saradnje malih i srednjih preduzeća.⁵⁸ Ugovorom je osnovana i Zajednička srpsko-bugarska međuvladina komisija za ekonomsku saradnju koja se sastaje najmanje jednom godišnje, a sa ciljem opšteg unapređenja međusobne saradnje. Energetika, turizam i izgradnja infrastrukture su tri najznačajnije oblasti saradnje, a od konkretnih projekata to su izgradnja gasovoda Južni tok, izgradnja regionalnog gasovoda Niš-Dupnica i završetak Koridora 10 prema Bugarskoj i od bugarske granice do Sofije.

Trgovina između Bugarske i Srbije

Trgovinski odnosi Srbije i Bugarske beleže konstantni rast do ekonomske krize 2008. godine, a posebno od 2003. godine kada je potpisan bilateralni Ugovor o slobodnoj trgovini između Bugarske i Srbije i Crne Gore. Bugarska i Rumunija su bile dve zemlje koje su svojom privremenom participacijom u novopotpisanom sporazumu CEFTA 2006 omogućile tranziciju između prethodnog ugovora o slobodnoj trgovini, koji je okupljao uglavnom države iz centralnoistočne Evrope, i novog, kojeg čine zemlje Zapadnog Balkana zajedno sa Moldavijom. Po podacima Privredne komore Srbije, u 2012. godini Bugarska je Srbiji u izvozu bila na 11. mestu, dok joj je u uvozu na 8. mestu.⁵⁹

---

55 Sl. list grada Pančeva, br. 27/2009.

56 Sl. list grada Pančeva, br. 12/2010.

57 Sl. list grada Novog Pazara, br. 2/2010.

58 Zakon o potvrđivanju sporazuma o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Bugarske, http://www.podaci.net/_zakon/propis/Zakon_o_potvrđivanju/Z-ksesiv03v0942.html, (preuzeto 05. maja 2013. godine)

59 Privredna saradnja: Srbija i Bugarska, Privredna komora Srbije, <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=37&p=1&pp=0&>, (preuzeto 20. maja 2013. godine)

Godina	Srpski podaci		Bugarski podaci	
	Izvoz u Bugarsku	Uvoz iz Bugarske	Izvoz u Srbiju	Uvoz iz Srbije
2004	60915300	223548600	344123250	52619400
2005	92998100	208847200	351110340	86918580
2006	154278200	434311400	580084200	209975400
2007	218024800	596715900	814428170	238464680
2008	251306100	930380500	974886880	268063840
2009	198653800	394645800	517840620	200555520
2010	241117500	579633200	729336280	267617720
2011	325326300	480109600	665844120	353309400
Ukupno	1542620100	3848192200	4977653860	1677524540

Investicije Bugarske u Srbiju i Srbije u Bugarskoj

Po navodima Privredne komore Srbije (PKS) i Ambasade Republike Srbije u Sofiji, najveća ulaganja Bugarske u Srbiju bila su u 2006. godini - 62,5 miliona evra i u 2007. godini - 29 miliona evra, dok 2008. godine znatno opada nivo investicija u privatizaciji sa samo 377 hiljada evra ulaganja.⁶⁰ Ukupan iznos investicija iz Bugarske do 2008. godine iznosio je oko 110 miliona evra. Investicije su uglavnom bile privatizacije bivših društvenih preduzeća u Srbiji, kojih je u ovom periodu ukupno bilo 28. Međutim, više od polovine privatizacija je raskinuto zbog neispunjavanja obaveza privatizacionog ugovora. Najdrastičniji primeri su firme „Trajal“ iz Kruševca i „Nevena“ iz Leskovca.

Od skorašnjih investicija bila je ponovna prodaja Srpske fabrike stakla iz Paraćina bugarskim investitorima, ovoga puta konzorcijumu „Glass industry“ u okviru kojeg je i bivši vlasnik ove fabrike, kompanija Rubin iz Plevena.

Problem u daljem ulaganju bugarskih investitora je i veliki broj raskinutih bugarskih privatizacija tokom 2009. i 2010. godine. Ovakav razvoj događaja usledio je zbog neispunjavanja ugovornih obaveza od strane kupca.

Što se tiče srpskih investicija u Bugarskoj, najveća je preuzimanje 85% akcija tržnog lanca Pikadili od strane srpske kompanije Delta.

Interesantno je napomenuti da praktično nijedna investicija iz Bugarske nije bila usmerena u dve opštine u kojima etnički Bugari čine većinsko stanovništvo. Tek posle serije incidenata koji su se desili od 2010. godine, a o kojima će biti reči kasnije u tekstu, u decembru 2012. godine, ministar spoljnih poslova Nikolaj Mladenov objavio je da će biti organizovan Biznis forum za bugarske firme. Preko ovog Biznis foruma trebalo bi da se potpomognu investicije u dve opštine sa bugarskom većinom na jugu Srbije.⁶¹

60 Ibid.

61 "Включваме" малцинството ни в Сърбия в двустранния диалог за подкрепа", News.bg, http://news.ibox.bg/news/id_1495893541, (preuzeto 25. aprila 2013. godine)

C. KLJUČNI AKTERI „BUGARSKOG PITANJA U SRBIJI“ NA BUGARSKOJ POLITIČKOJ SCENI

Kao što je već ranije navedeno, „bugarsko pitanje“ u Srbiji nije bilo dominantno na bugarskoj političkoj sceni, i pojedini političari glavnog toka su počeli da ga artikulišu tek odnedavno. Po rečima sagovornika istraživača ISAC Fonda iz Sofije, pitanje bugarske manjine u Srbiji je u senci mnogo većeg spoljnopolitičkog problema sa susedima - makedonskog pitanja. S druge strane, kako su neki od sagovornika naveli, upravo je složenost makedonskog pitanja dovela do toga da se prave slične refleksije i prema Srbiji. Bugarska manjina u drugim zemljama je mnogo značajnije zastupljena, te je sa neke strane i logično da se mediji bave njima. S druge strane, određena interesovanja u bugarskim političkim krugovima očigledno da postoje, pošto postoje indicije da je bugarska vlada, predvođena tadašnjim premijerom Ivanom Kostovim, počela od 1997. godine da finansira pojedine nevladine organizacije u Dimitrovgradu i Bosilegradu.

U medijima glavnog toka, pitanje bugarske manjine u Srbiji pojavljuje se u okviru opštenacionalnog spoljnopolitičkog konteksta, inspirisanog pre svega „makedonskim pitanjem“ u unutrašnjepolitičkom bugarskom diskursu, a zatim i činjenicom da je Srbija, kao i Makedonija van Evropske unije. Glavni promoteri „bugarskog pitanja u Srbiji“ su već godinama nacionalno orijentisane bugarske partije VMRO i „Ataka“, kao i televizije Skat i Alfa. Ove partije i televizije promovišu nacionalističke teme u cilju održanja i unapređenja sopstvenog rejtinga kod građana Bugarske. Upravo sa televizije Skat stižu glavne optužbe na tretman Bugara u Srbiji, odnosno „Zapadnih pokrajina“.

Partije VMRO i Ataka, pitanje „Zapadnih pokrajina“ tretiraju kao jedan od temeljnih elemenata svog identiteta, te koriste ovo pitanje kao jedan od ključnih izvora političkog kapitala. Stoga i ne treba da čudi njihova spremnost da se angažuju na obeležavanjima godišnjica potpisivanja Nejskog sporazuma ili smrti bugarskog nacionalnog heroja Vasila Levskog u Bosilegradu.

Istraživačima je nekoliko nezavisnih, ali relevantnih izvora u Sofiji predstavilo tezu da je cilj učestvovanja ekstremnih političkih partija na ovakvim skupovima, bez obzira na patriotska shvatanja, samo privlačenje pažnje i sticanje političkih poena kod kuće.⁶²

Ipak, učešće ovih bugarskih partija na godišnjicama postalo je međudržavno pitanje 2010. godine, prilikom trećeg po redu obeležavanja godišnjice Nejskog sporazuma. Tada je po prvi put sprečen prelazak granice posetiocima iz Bugarske koje je predvodio Volen Siderov, lider „Atake“. Siderov je alarmirao medije i Vladu Bugarske, a kasnije i organizovao javni protest protiv podrške Srbiji za članstvo u EU. Tadašnji ambasador Srbije u Sofiji, Aleksandar Crkvenjakov pozvan je u Ministarstvo spoljnih poslova Bugarske da dâ objašnjenje za postupke policije. Samo tri meseca kasnije ponovio se sličan incident prilikom obeležavanja smrti Vasila Levskog u Bosilegradu kada je aktivistima „Atake“ i navijačima fudbalskog kluba „Levski“ ponovo zabranjen ulazak u Srbiju. Siderov je iskoristio i ovaj incident i zapretio bugarskim vlastima da moraju da reaguju, ukoliko ne žele da „Ataka“ blokira granicu. Ovi incidenti su kasnije iskorišteni da se organizuju protesti u Bugarskoj, prilikom posete premijera Srbije Mirka Cvetkovića Bugarskoj, i da se još jednom zatraži da uslov pristupanja Srbije Evropskoj uniji bude unapređenje položaja bugarske manjine.

---

62 Više o Partiji Ataka i fenomenu ekstremnog nacionalizma u Bugarskoj vidi Igor Novaković, *The Rise of Political Extremism in Bulgaria – Political Party „Ataka“*, University of Bologna, 2008. godina

Očigledno je da su srpske vlasti pokazale prilično neelastičan pristup forsirajući zabrane prelazaka granice, kršeći time direktno Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina i njen član 17⁶³ i dajući time argumente i vetar u leđa ovim bugarskim partijama. Argument iz srpskih diplomatskih izvora, u prilog zabrani, bio je da je zabrana potez u pravcu izbegavanja hapšenja na teritoriji Srbije, što je bilo u izgledu, imajući u vidu iskustva prethodnih godina kada je otvoreno dovođen u pitanje Nejski sporazum i spaljena zastava Srbije. To je razumno objašnjenje, imajući u vidu da je cilj "Atake" očevidno bio ili naslovna strana sa hapšenjem u Srbiji ili naslovna strana na kojoj im je zabranjen ulazak, u kom slučaju je potonji scenario za Srbiju bio bolji.

U svakom slučaju, zabrana ulaska na teritoriju Srbije je momenat kada pitanje prava bugarske nacionalne manjine ulazi i u diskurs glavnog toka političke i javne scene Republike Bugarske. Ataka je u tom momentu uspela da ovo pitanje predstavi kao ključno na svim važnijim nacionalnim medijima. Od tada, pa do danas, neki od političara glavnih političkih partija uvode "bugarsko pitanje u Srbiji" kao suštinsko za srpsko-bugarske odnose.

Pravu buru u stranim i domaćim medijima izazvala je izjava potpredsednice Bugarske Margarite Popove u Bosilegradu, za vreme Dečijeg uskršnjeg festivala u aprilu 2012. godine, u kojoj je nagovestila članstvo Srbije u EU, ali ne pre rešavanja otvorenih pitanja u vezi sa bugarskom manjinom, nagoveštavajući time upotrebu veta. Iako su neki od sagovornika istraživača tvrdili da je potpredsednica Bugarske kasnije demantovala ovu izjavu, demanti nije bio dostupan autorima, niti je javno dostupan.

Slična poruka je nešto pre toga stigla i od predstavnika druge velike partije, poslanika u Evropskom parlamentu Bugarske socijalističke partije, Evgenija Kirilova, koji se založio za popravljavanje situacije svih manjina u Srbiji, a pogotovo u Jugoistočnoj Srbiji i „Zapadnim pokrajinama“ gde žive etnički Bugari.⁶⁴ Ekstremističke partije su nastavile da pritiskaju ministra inostranih poslova Nikolaja Mladenova, da otvoreno uslovi napredak Srbije ka EU sa poboljšanjem položaja bugarske manjine u Bosilegradu i Dimitrovgradu. Ministar je s druge strane nekoliko puta izjavljivao, pogotovo pred evropskim partnerima, da je članstvo Srbije u EU prioritet za Bugarsku. U decembru 2012. godine, prilikom susreta sa svojim srpskim kolegom Ivanom Mrkićem, Mladenov je izjavio da „Bugarska ne postavlja uslove Srbiji za njen evropski put, ali da ona, kao i ostale države koje žele da uđu u EU, mora da ispuni uslove koji su specifični za svaku od njih.“⁶⁵ Tom prilikom dogovoreno je i otvaranje pregovora za bilateralni Sporazum o dobrosusedstvu, te da će kroz dvostrani dijalog tražiti „unapređenje položaja bugarske manjine u Srbiji“ koje će se tražiti u okviru zakona.⁶⁶

Međutim, već u prvoj polovini sledeće godine, pred talasom protesta, pala je Vlada Bojka Borisova. Izabran je privremeni kabinet, do sledećih parlamentarnih izbora i nove većine, kojim je rukovodio diplomata Marin Rajkov. Sredinom maja 2013, prilikom susreta sa

---

63 Ugovornice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju i održavaju slobodne i miroljubive odnose preko granica sa licima koja zakonito borave u drugim državama, posebno onim s kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili verski identitet ili zajedničko kulturno nasleđe.

64 „Евгени Кирилов апелира към Сърбия да подобри ситуацията на всички етнически малцинства в страната“, http://www.parliamentsmagazine.eu/news_review.php?n=362, (preuzeto 26. maja 2013. godine)

65 „България не поставя условия на Сърбия“, Dariknews, http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=1012962, (preuzeto 03. juna 2013. godine)

66 „България и Сърбия започват преговори по договор за добросъседство“, http://www.dnevnik.bg/evropa/razshirivane/2012/12/18/1972010_bulgariia_i_surbiaa_zapochvat_pregovori_po_dogovor_zha/?ref=rss, (preuzeto 05. juna 2013. godine)

predstavnicima bugarske nacionalne manjine u Srbiji,⁶⁷ Rajkov je izjavio da su „statut i prava bugarske nacionalne manjine ključna tema bugarsko-srpskih odnosa“.⁶⁸

Zatim je usledilo okupljanje većine predstavnika bugarske nacionalne manjine, i sredinom jula 2013. godine izašli su sa prethodno spomenutom Platformom koju je ambasador Bugarske u Srbiji ocenio kao „pozitivan i dobronameran evropski dokument, koji će biti predstavljen i pregledan na najvišem nivou u Sofiji, Beogradu i Briselu“.⁶⁹

Po formiranju nove Vlade, koju predvodi Bugarska socijalistička partija, prvi bugarski zvaničnik koji je posetio Srbiju bio je predsednik Skupštine Bugarske Mihail Mikov. On se nije previše osvrtao na nedavno potpisanu Platformu za zaštitu bugarske nacionalne manjine, ali je potvrdio nameru da se u što skorije vreme potpiše sporazum o dobrosusedskim odnosima, uspostavi što bliskija saradnja dvaju parlamenata, te se založio za pragmatizam i konkretnost u međusobnim odnosima.

Prilikom zvanične posete predsednika Srbije Tomislava Nikolića Bugarskoj 18. i 19. septembra 2013. godine, stiče se utisak da je akcenat ipak stavljen na evropskim integracijama Srbije i razvoju ekonomske i energetske saradnje između dve zemlje, uz dužnu pažnju manjinskom pitanju. Prilikom te posete, predsednik Nikolić obećao je rešenje problema udžbenika na bugarskom jeziku.⁷⁰

---

67 U okviru delegacije su između ostalih bili predsednik opštine Dimitrovgrad Nebojša Ivanov, predstavnik KIC Bosilegrad, predsednik Saveta Bugarske nacionalne manjine u Srbiji Zoran Petrov i Dragoljub Notev, predsednik Partije Bugara u Srbiji.

68 „България и Сърбия започват преговори по договор за добросъседство“, http://www.dnevnik.bg/evropa/razshiravane/2012/12/18/1972010_bulgariia_i_surbiiia_zapochvat_pregovori_po_dogovor_zh/?ref=rss, (preuzeto 05. juna 2013. godine)

69 „Български организации подписаха Платформа за защита на правата на българското малцинство в Сърбия“, Агенция „Фокус“, <http://www.focus-news.net/?id=n1806717>, (preuzeto 17. jula 2013. godine)

70 Nikolić u Bugarskoj: Ubrzati ekonomsku saradnju dve zemlje“, Tanjug, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:454740-Nikolic-u-Bugarskoj-Ubrzati-ekonomsku-saradnju-dve-zemlje>, (preuzeto 19. sept. 2013. godine)

ZAKLJUČAK

Diskriminacije Bugara u Srbiji nema. Etnički Bugari u Srbiji učestvuju u vlasti na gotovo svim nivoima i njihov uticaj je u najmanju ruku srazmeran njihovom broju. Svoje predstavnike biraju najčešće iz centralnih partija u kojima lokalni etnički Bugari imaju istaknutu ulogu, a sve češće manjinske bugarske partije ulaze u koalicije sa centralnim strankama kako bi obezbedile najbolju poziciju u podeli vlasti na lokalnu. Mediji na bugarskom jeziku postoje, kako štampani, tako i elektronski, i važno je održati njihov lokalni karakter i finansiranje, kako bi se očuvao njihov značaj na održanje bugarske nacionalne manjine u Srbiji.

Iako više nema onih etničkih tenzija i pritisaka koji su postojali kada je Gvozdena zavesa prolazila kroz predeo naseljen Bugarima, ostaci izvesnog straha su u tragovima i dalje prisutni, zbog čega je neophodno širiti svest o manjinskim pravima među pripadnicima ove manjine. Ovo je naročito važno u svetlu činjenice da se broj Bugara u Srbiji od 1948. godine smanjio tri puta i da ima tendenciju daljeg smanjivanja.

Bugari u Srbiji su most prema Bugarskoj, a imajući u vidu sva pozitivna istorijska iskustva i mogućnosti za saradnju, i generator smanjenja postojećih negativnih stereotipa kako u Bugarskoj, tako i u Srbiji. Za ovo je potrebno potpuno poštovanje prava Bugara u Srbiji, pomoć bugarske manjine u Srbiji da se iz Bugarske teritorijalni integritet Srbije ne dovodi u pitanje, naročito u svetlu svežih rana uzrokovanih nezavisnošću Kosova.

Ipak, ostvarivanje jasno zagarantovanih prava, naročito onih koja su u vezi sa izdvajanjem novčanih sredstava na centralnom ili lokalnom nivou povezano je sa sveopštom ekonomskom krizom koja prazni resurse za manjine u Srbiji, pa i za Bugare. U julu 2013. godine bugarska nacionalna manjina u Srbiji je usvajanjem Platforme jasno artikulirala svoje zahteve u pogledu manjinskih prava koja traže, te je sada neophodno da organi Republike Srbije preduzmu korake ka lakšem ostvarivanju tih prava, a naročito na polju obrazovanja (nastava na bugarskom i udžbenici), kulture, upotrebe jezika i nazivanja toponima po automatizmu, promenu imena Dimitrovgrada u Caribrod i finansiranje manjinskih medija.

Veoma je dobro što niko od zvaničnih organa Srbije ne podržava Srpsku pravoslavnu crkvu u pokušaju stvaranja "šopskog identiteta" (nacionalnosti i jezika), jer je to ne samo nemoguće, nego i direktno suprotno politici koju Srbija vodi u Crnoj Gori i Republici Srpskoj, a izvesno je da bi takva politika dodatno otuđila jednu od najbolje integrisanih nacionalnih manjina u Srbiji.

Takođe, veoma bitna činjenica je i ta da povremene izjave visokih bugarskih političara iz Sofije o vezi između poštovanja prava Bugara u Srbiji i puta Srbije u EU (još uvek) nisu podignute na zvanični nivo državne politike. To je dobro, pošto to omogućava participativni proces unapređenja manjinskih prava, gde centralni i regionalni organi Srbije na tome rade po svojoj unutrašnje-pravnoj obavezi, ali i prema obavezi iz Okvirne konvencije. Podizanje manjinskih pitanja na evropski nivo, uz navode da Srbija ne ispunjava prvi kopenhagenski kriterijum bi možda dao brže rezultate, ali bi ti rezultati bili mnogo manje održivi i ne bi bili u potpunosti zasnovani na istinskom konsenzusu da ta prava treba da budu garantovana i da ostanu garantovana – čak i kada Srbija uđe u Evropsku uniju.

Osnovni konsenzus, dakle, koji državni organi Srbije, predstavnici bugarske nacionalne manjine, ali i Republike Bugarske, treba da postignu je oko pitanja daljeg unapređenja poštovanja manjinskih prava Bugara. Nesporno je da je to pravna obaveza, normirana što srpskim zakonodavstvom, što međunarodnim pravom koje Srbija mora da ispuni. Međutim, ciljevi poštovanja manjinskih prava trebalo bi da budu:

- 1) Održanje broja Bugara u Srbiji;
- 2) Stvaranje dobrosusedske atmosfere;
- 3) Stvaranje uslova za ekonomski prosperitet juga Srbije i zapada Bugarske.

Ovi ciljevi nikako ne bi trebalo da budu politički kapital u unutrašnje političkim previranjima ni Srbije, ni Bugarske. Dosledno tome, ime Dimitrovgrada bi trebalo promeniti u Caribrod, u skladu sa željama lokalnog stanovništva, pošto ne postoje negativne konotacije u vezi sa starim imenom.

Unapređenje poštovanja manjinskih prava etničkih Bugara u Srbiji bi na ovaj način u potpunosti prešli u pravnu sferu, sa jasnim i za sve činioce legitimnim ciljem. Sa druge strane, politika podrške putu Srbije u Evropsku uniju od strane Bugarske bila bi dodatan zamajac integraciji Srbije i samim tim unapređenju položaja svih njenih građana, pa i onih koji pripadaju bugarskoj nacionalnoj manjini.

